

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΕΣ ΤΟΥΣ¹

71

Νικόλας Φαράκλας

Η επιδαιυρική επιγραφή IG² IV 1,95 με κατάλογο θεαροδόκων συνιστά βασική πηγή για κάθε προσπάθεια ταύτισης των πόλεων της Ακαρνανίας. Οι στίχοι που αναφέρονται στη χώρα αυτή είναι οι 56-76:

Οϊνιάδαι. Λάιππος | Στράτος, Θεοπροπίδας | Φοιτίαι, Σίσυρνος | Κορόνται, Ἀξίοχος, Πίμφις | Μεδιών. Ἀριστίων | Ἀστακοί | Εὐριπος, Κοιρόμαχος | Θύρρειον, Ταυρίσκος | Ἐχίνεος, Κόσων | Τορύδεια. Ἀντανδρος, Πρόξενος | Ἀλυζέα | Λευκάς, Τιμοφράδης | Πάλαιρος, Λεόντιος | Ἀνακτόριον.

Τα ονόματα των θεαροδόκων των Αστακών, της Αλυζίας (Αλυζέας) και του Ανακτορίου δεν σώθηκαν. Η επιγραφή πρέπει να χρονολο-

¹ Η πιο κάτω προσπάθεια στηρίζεται στην αρχή ότι κάθε διακριτή ανθρώπινη ομάδα για να φτάσει να λογίζεται και ως διακριτή θεσμική μονάδα με ένα βαθμό αυτονομίας στα πλαίσια ενός ευρύτερου συνόλου, πρέπει να διαθέτει την ελάχιστη προϋπόθεση παραγωγικής αυτοτέλειας, δηλαδή μια χώρα υπερασπίσιμη και πάντως διακριτή από τις διπλάνες της. Αυτό αποτελεί προϋπόθεση για να γίνει μια τέτοια ομάδα, στην αρχαία Ελλάδα τουλάχιστον, “πόλις”, να αναγνωρισθεί από τις γειτονικές της ως ισότιμη θεσμικά. Αν το μέγεθος της ομάδας είναι πολύ μικρό ή η χώρα της είναι παραγωγικά κάτω από κάποιο όριο που να της επιτρέπει ένα ουδό αυτονομίας -και υπεράσπισης αυτής της αυτονομίας- τότε καταλαμβάνει πιο χαμηλή θέση, εκείνη που ονομάζεται συνήθως “κώμη” ως οικιστικό υποδεέστερο της πόλης (εξαρτημένο) ή ως μία από περισσότερες συστατικές μονάδες της. Είναι φανερό ότι η χρήση αυτής της αρχής απαιτεί τη δυνατότητα μελέτης επαρκώς αναλυτικού χάρτη, και όταν πρόκειται για εκτεταμένη περιοχή όπως η Ακαρνανία ένας τέτοιος χάρτης δεν είναι δυνατό να συνοδεύει οποιοδήποτε δημοσίευμα του χαρακτήρα άρθρου. Σήμερα η δυσκολία που προκύπτει είναι δυνατό εντυχώς ως ένα σημείο να παρακαμφθεί παραπέμποντας τον αναγνώστη στα αντίστοιχα φύλλα του χάρτη της Ελλάδας σε κλίμακα 1:50.000 της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού, τα οποία επί τέλους διατίθενται ελεύθερα μόλις τα τελευταία χρόνια. Χάρτη με πλουσιότερες πληροφορίες που δίνουν πάρα πολύ καλή εικόνα του αναγλύφου (ισοϋψείς ανά 5 μ.). Η περιοχή στην οποία αναφερόμαστε εδώ ορίζεται ανατολικά από τον Αχελώο, βόρεια από τον Αμβρακικό Κόλπο και στις άλλες πλευρές από τη θάλασσα. Στα φύλλα που την καλύπτουν παραπέμπουμε τον αναγνώστη που θα ήθελε αναλυτικότερη προσέγγιση και έλεγχο της πραγματέυσης.

² Klaffenbach, IG2 IX 1.2. Fasti Akarnanici σ. XVI π.

γείται στα 365-356 π.Χ. Συμπληρώθηκε μετά το 354 π.Χ.³ όταν στους Οινιάδες προστέθηκε ο Λυκόφρων, στη Στράτο ο Φίλλος, ενώ στους Αστακούς ορίστηκε ο Καλλίας [N]ίκωνος, στην Αλυζία ο Αργείος Γόργου και στο Ανακτόριον ο Αριστίων Περιάνδρου. Προστέθηκε επίσης στην κορυφή, κάτω από τον τίτλο της περιοχής “Ακαρνανία”, “ἐν Λιμναίαι, Θωπίνας Ἀρι[σ]τολάου”.

Σχολιάζοντας την επιγραφή ο Kirsten⁴ σημείωσε ότι: Οι θεωροί, οι οποίοι έρχονται στην Ακαρνανία μετά την αιτωλική Καλυδώνα, πηγαίνουν πρώτα στους Οινιάδες⁵ ανεβαίνουν στη συνέχεια στη Στράτο⁶, περνούν κατόπιν στην εσωτερική λεκάνη και

³ Στο ίδιο σ. XVII.

⁴ E. Kirsten, “Bericht über eine Reise in Aitolien und Akarnanien” AA 1941, 108,3.

⁵ Το όνομα παραδίδεται ως Οινιάδα, Οινειάδα, Οινία (Σχολ. Σοφ. Τραχ. 509). Αναγνωρίζεται στο Τρικαρδόκαστρο: Klaffenbach, ο.π.λ. σ. XVII. Για την ιστορία και τα ερείπια βλ. E. Kirsten, “Oiniadai” RE XVII, αρ. 1, 2204 κ.π., όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία. Πρβ. A. Philippson - E. Kirsten, Griechische Landschaften, 2. Das westliche Mittelgriechenland, 1956, 401, 565 π., 577, 582, 585, 594, 601, 603, 610 π., 630, 632. Τα ερείπια της πόλης είχαν αναγνωρισθεί από τον προηγούμενο αιώνα στο Τρικαρδόκαστρο, όνομα που περισσότερο δηλώνει το ίδιο το κάστρο και όχι το λόφο, σε απόσταση τεσσάρων χιλιομέτρων δυτικά από την Κατοχή σε ευθεία γραμμή. Η πόλη αναφέρεται για πρώτη φορά στην ιστορία γύρω στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα, όταν την κατέλαβαν για λίγο και μετά την έχασαν οι Μεσσήνιοι της Ναυπάκτου και όταν επεχείρησε ανεπιτυχώς να την καταλάβει ο Περικλής. Στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου παραμένει μακριά από το Κοινό των Ακαρνάνων που συμμαχεί με τους Αθηναίους, διατηρώντας καλές σχέσεις με τους Πελοποννησίους. Υποστηρίζει έτσι την εκστρατεία του Κνήμου εναντίον της Στράτου το 429 και ο Φορμίων ετοιμάζει εκστρατεία εναντίον της την οποία απέτρεψαν οι πλημμύρες του χειμώνα. Την επόμενη χρονιά ανανεώνει την προσπάθεια ο γιός του Ασώπιος και αποτυγχάνει. Έτσι στην πόλη βρίσκουν καταφύγιο τα υπολείμματα της συντριμμένης στρατιάς των Πελοποννησίων και Αιτωλικών μετά τη μάχη στις Όλπες. Μόνο στα 424 εντάσσεται η πόλη στο κοινό των Ακαρνάνων και προσχωρεί στη συμμαχία με τους Αθηναίους. Το 330 την καταλαμβάνουν οι Αιτωλοί και διώχνουν τους κατοίκους της. Πότε ακριβώς ξαναγίνεται ακαρνανική είναι άγνωστο, αλλά πρέπει ήδη να ήταν στην εποχή της συνθήκης ισοπολιτείας Αιτωλών και Ακαρνάνων, πιθανώς από το 313. Μετά από λίγο ακολούθησε ο διαμελισμός της Ακαρνανίας και η πόλη έγινε και πάλι αιτωλική. Στη δεύτερη αυτή αιτωλική περίοδο χρονολογείται και επιγραφή που καθορίζει τα όρια της χώρας της και εκείνης της επίσης αιτωλικής τότε Ματρόπολης. Το 216 την καταλαμβάνει ο Φίλιππος ο Ε΄ και την παραχωρεί στους Ακαρνάνες. Με τη συνθήκη της Φοινίκης το 205 οι Ρωμαίοι την ξαναδίνουν στους Αιτωλούς για να τους την αφαιρέσουν και πάλι και να τη δώσουν στους Ακαρνάνες το 189.

⁶ Το όνομα παραδίδεται και ως αρσενικό και ως θηλυκό, αλλά και ως Στράτιον: Klaffenbach, ο.π.λ. 37. Για τη θέση στο Σουροβίγλι, τα ερείπια και την ιστορία βλ. Zschietzschmann, “Stratos” 3. RE IV A, 331 κ.π. E. Courby-Ch. Picard, Recherches Archeologiques a Stratos d’Acarnanie, 1924· Philippson - Kirsten, ο.π.λ. 333, 574, 577 π., 582, 585, 591, 600, 604 π., 630, 637. Το όνομα της πόλης φαίνεται να σημαίνει στρατόπεδο, τόπος συγκέντρωσης στρατευμάτων και πρέπει να ανάγεται στην εποχή του φυλετικού κράτους των Ακαρνάνων. Είναι φυσικό η περιοχή η πιο πλούσια της Ακαρνανίας εξ αιτίας του εύφορου εδάφους και της θέσης της, η οποία μάλιστα ήταν και μεθοριακή προς την Αργαία, και κατόπιν την Αιτωλία, να ήταν στην πρώιμη εποχή τόπος συγκέντρωσης του στρατού, δηλαδή των ένοπλων ανδρών που συγχρόνως συγκροτούσαν και πολιτικό όργανο του κράτους. Έτσι μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην εποχή εκείνη η πόλη ήταν κατά κάποιον τρόπο πρωτεύουσα. Υστερότερα, στην αρχή του 4ου, και πιθανότατα από το τέλος του 5ου αιώνα, η πόλη εμφανίζεται ως πρωτεύουσα του Κοινού, έδρα δηλαδή της εκτελεστικής εξουσίας και κατά πάσαν πιθανότητα τόπος της κανονικής σύγκλησης της εκκλησίας του (J.A.O. Larsen, Greek Federal States, 1968, 91). Ακόμα φαίνεται ότι η πόλη ήταν και θρησκευτικό κέντρο των Ακαρνάνων, περιλαμβάνοντας το ιερό του Δία Στρατίου, που πρέπει να ήταν κοινό ιερό του έθνους. Έχει όμως διατυπωθεί η υπόθεση ότι το παλιότερο εθνικό ιερό του Δία δεν ήταν αυτό της Στράτου, αλλά άλλο που βρισκόταν στο Λυκοβίτσι, στο ψηλότερο σημείο της κορυφογραμμής που χωρίζει τη λεκάνη του Μικρού Οξερού από εκείνη του Μέγα Κάμπου στα δυτικά της, δηλαδή στο δυτικό σύνορο της Στρατικής με στενή έννοια (Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 398, 577 π., 618, 637).

Η περιοχή κατοικείται στα προϊστορικά χρόνια και ασφαλώς στα αρχαϊκά. Ίσως και στα γεωμετρικά. Το 429 π.Χ. η πόλη ήταν οχυρωμένη όταν προσπάθησαν να την καταλάβουν ο Κνήμος με τους Αιτωλικούς και τους συμμάχους τους για να την αποσπάσουν από τη συμμαχία των Αθηναίων. Ο Θουκυδίδης τότε την ονομάζει μείγιστη πόλη της Ακαρνανίας. Οι κάτοικοί της μόνον απέκρουσαν νικηφόρα την επίθεση. Στην πόλη, όπως και στο Αργίον και τη Σαυρία

πηγαίνουν στις Φοιτίες⁷, από όπου περνούν προς τα νότια στα Κόροντα⁸ και τους Αστακούς⁹, ξανακάνουν έπειτα τη διαδρομή για να πάνε προς τα βόρεια στη Μεδιώνα¹⁰ (η οποία όμως, όπως σημειώνει και ο ίδιος, αναφέρεται πριν από τους Αστακούς) και

συνοικίζονται οι Ακαρνάνες των μικρών θέσεων στα 314 για να αντιμετωπίσουν καλλίτερα τις αιτωλικές επιδρομές. Όταν πριν από τα μέσα του 3ου αιώνα γίνεται ο διαμελισμός της Ακαρνανίας, και όπως φαίνεται μετά από γεναία αντίσταση, η πόλη πέφτει στα χέρια των Αιτωλών. Θα παραμείνει του λοιπού αιτωλική και πρωτεύουσα του “Στρατικού τέλους” στα πλαίσια της Αιτωλικής Συμπολιτείας. Στη χώρα της εισβάλλει το 219 ο Φίλιππος Ε΄ της Μακεδονίας με τους Ακαρνάνες. Εδώ τον επόμενο χρόνο συγκεντρώνονται οι Αιτωλοί για να τον εμποδίσουν καθώς επέστρεφε από τη λεηλασία του Θέρμου. Το 191, στη διάρκεια του Συριακού πολέμου παραμένει στην πόλη ο Αντίοχος της Συρίας. Την ξανασυναντάμε στη διάρκεια των αγώνων των Αιτωλών προς τους Ρωμαίους και στη συνέχεια των Ρωμαίων προς τον Περσέα. Υστερότερα ακούμε για πειρατικές απειλές εναντίον της. Ανθούσε ακόμα το 57/56 π.Χ., όταν την λεηλατούν οι Δόλοπες.

⁷ Το όνομα Φοιτία συναντάται σε φιλολογικές και επιγραφικές πηγές (IG IV² 1. 95, 60· BCH 1921 23, στ. IV 63· Πολυβ. 4 63.7, 10· Στέφ. Βυζ. λ.) και ως Φυτία στον Θουκυδίδη (3 106), αλλά και ως Φοίτιον στον Στέφανο. Αναγνωρίζεται στη θέση Πόρτα του χωριού Μπαμπίνι. Για την ιστορία και τα κατάλοιπα βλ. Klaffenbach, ο.π.π. 37 (βιβλιογρ.): Philippson - Kirsten, ο.π.π. 397, 577 π., 586, 591, 610, 638· E. Kirsten, “Phoitiia” RE XX, 436 κ.π. Ο Στέφανος σώζει την παράδοση ότι οικιστής της ήταν ο “Φοίτιος του Αλκμαίωνος του Αμφιαράου”, παράδοση που σχετίζεται με την κορινθιακή άποψη για την κατοίκηση της Ακαρνανίας και προωθούσε τις κορινθιακές βλέψεις στην περιοχή. Ένα απόσπασμα του Ελληνικού αναφέρει τους Φοιτίες ως τμήμα του ελληνικού στρατού στην Τροία. Στα 425 την μνημονεύει ο Θουκυδίδης εννοώντας τη χώρα και όχι την πόλη. Σε επιγραφή της Στράτου του 400 περίπου αναφέρεται ως βούλαρχος των Στρατίων ένας Φοιτιάν. Δίνεται η ερμηνεία ότι τότε οι Φοιτία ήταν κόμη της Στράτου (Larsen, ο.π.π. 91). Ο Kirsten υποστήριξε πως υπήρχε ήδη μια ομοσπονδιακή ένωση, πρόδρομος του Κοινού των Ακαρνάνων, με πρωτεύουσα τη Στράτο, ενδιάμεσο στάδιο ανάμεσα στο φυλετικό ή εθνικό κράτος και το υστερότερο Κοινόν (“Aitolien und Akarnanien in der älteren griechischen Geschichte”, Neue Jahrbücher für Antike 3, 1940, 312). Υπάρχουν όμως ενδείξεις ότι το Κοινόν υπάρχει ως ομοσπονδιακό κράτος ήδη από τα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου (Larsen, στο ίδιο). Θεαροδόκος των Φοιτιών εμφανίζεται στην επιγραφή μας, στον 3ο αιώνα ένας Φοιτιάν είναι στρατηγός και άλλος γραμματεὺς του ακαρνανικού Κοινού. Με το διαμελισμό της Ακαρνανίας η πόλη γίνεται αιτωλική και συνιστά τη δυτικότερη κτήση των Αιτωλών, που έτσι πρώτη δέχεται την πίεση των Ακαρνάνων όταν υστερότερα ανασυγκροτείται το Κοινό τους. Το 219 την πολιορκεί και την καταλαμβάνει ο Φίλιππος Ε΄ και έτσι γίνεται πάλι ακαρνανική. Στο τέλος του 3ου ή τις αρχές του 2ου αιώνα δέχεται “θεαρούς” από τους Δελφούς (επισκέπτονται επίσης το Θύρρειο και τους Οινιάδες - BCH 45, 1921, 1 κ.π.). Υστερότερα εμφανίζεται ένας πολίτης της ως “προνομίων” του Κοινού των Ακαρνάνων.

⁸ Η πόλη στην επιγραφή αναφέρεται ως Κόροντα, στον Θουκυδίδη, 2 102 και τον Στέφανο Βυζάντιο ως Κόροντα. Τοποθετείται στη Χρυσοβίτσα. Για την ιστορία και τα κατάλοιπα βλ. Klaffenbach, ο.π.π. 50· Philippson-Kirsten, ο.π.π. 396, 561, 578, 586, 601, 604, 607, 610, 631, 635 όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία. Από τον Θουκυδίδη μαθαίνουμε ότι το 429 ο Φορμίων εξεδίωξε από την πόλη τους ηγέτες του φιλοπελοποννησιακού κόμματος και επανέφερε τον εξόριστο ηγέτη του φιλοατατικού Κύνη. Συνάγουμε ότι με τον διαμελισμό της Ακαρνανίας τον 3ο αιώνα θα ακολούθησε την τύχη της νοτιότερης και της βορειότερης της πόλης, των Οινιάδων και των Φοιτιών, έγινε δηλαδή αιτωλική και επανήλθε στο ακαρνανικό κοινό και πάλι μαζί με τις δύο προηγούμενες χάρη στην εκστρατεία του Φιλίππου Ε΄ το 219.

⁹ Η πόλη αναφέρεται φιλολογικά ως Αστακος ή Αστακός και επιγραφικά ως Αστακοί IG IV² 1.95 VII 12). Αναγνωρίζεται στο Δραγαμέστο. Για τη θέση, την ιστορία και τα κατάλοιπα βλ. Klaffenbach, ο.π.π. 52· Philippson-Kirsten, ο.π.π. 395, 558, 562, 577 π., 582, 585, 601, 604 κ.π., 615, 617, 634 π., 637, 640. (εκεί και παλαιότερη βιβλιογραφία): Kirsten, Neue Jahrb. für Antike 3, 1940, 303· Klaffenbach, SBPrAW 1935, 723 K. Ρωμαίος, “”Ανά τήν Ἀκαρνανίαν”, Δελτίον 4, 1918, 117 κ.π. Στην περιοχή υπάρχουν ενδείξεις κατοίκησης από τα νεολιθικά χρόνια (S. Benton, BSA 32, 1931/32, 243 κ.π.). Κατά μία παράδοση την πόλη την ίδρυσαν οι Κεφαλλήνες. Στην αρχή του Πελοποννησιακού πολέμου διοικείται από τον τύραννο Εύαρχο που ασκεί φιλοκορινθιακή πολιτική σε αντίθεση με εκείνη του Κοινού. Το 431 ο Φορμίων τον εξεδίωξε, μετά την αποχώρηση του στρατηγού όμως εκείνος επέστρεψε υποστηριζόμενος από πλοία και άνδρες που του παραχώρησαν οι Κορίνθιοι. Αυτό οδήγησε σε νέα επέμβαση του Φορμίωνος το 429 που κατέληξε στην οριστική εκδίωξη του τυράννου. Κατά τον διαμελισμό της Ακαρνανίας δεν γνωρίζουμε αν έγινε αιτωλική, συνάγουμε όμως ότι στην εποχή της εκστρατείας του Φιλίππου Ε΄ εναντίον των Φοιτιών και των Οινιάδων ήταν ήδη ακαρνανική ή τουλάχιστον έγινε τότε. Ο βίος της δεν διακόπηκε σε όλη την διάρκεια των αρχαίων χρόνων.

¹⁰ Το όνομα εμφανίζεται και ως Μεδών στον Θουκυδίδη 3 106. Αναγνωρίζεται σε ερείπια στη θέση Καστράκι (η ακρόπολη) και Βλυχίδι (η πόλη) σε απόσταση 1.000 μ. περίπου από το χωριό Κατούνα. Η πόλη είναι γνωστή από τα κλα-

από εκεί στη συνέχεια στο Θύρρειο¹¹ και στο λιμάνι του Εχίνου¹². Κατόπιν πηγαίνουν “αναμφίβολα όχι δια των κεντρικών βουνών, δια του Λυκονίκου, αλλά αφού κινηθούν βόρεια τους, μέσα από το πέραςμα μεταξύ της Ψηλής Κορυφής και του Μπουμιστού, στην Αλυζία”¹³ (πράγμα που σημαίνει ξαναπερνώντας από το Θύρρειο), από εκεί πηγαίνουν με πλοίο στη Λευκάδα¹⁴ και κατόπιν στην Πάλαιρο¹⁵ και το Ανακτόριο¹⁶.

σιακά χρόνια και είναι πιθανό ότι για κάποια περίοδο μετά τον διαμελισμό της Ακαρνανίας διατέλεσε αιτωλική. Πάντως δεν ήταν το 231 όταν επιχείρησαν οι Αιτωλοί να την καταλάβουν και ηττήθηκαν με αφνίδια επέμβαση των Ιλλυριών. Ο Μεδιώνος πολιτικός Μνασίλοχος έπαιξε σημαντικό ρόλο στα γεγονότα του Συριακού πολέμου, και το 191 η πόλη βρισκόταν στα χέρια του βασιλέα Αντιόχου. Στοιχεία για την ιστορία, τη θέση, τα κατάλοιπα και παλιότερη βιβλιογραφία βλ. στα Klaffenbach, IG2 IX 1.2.36· Philippson - Kirsten, ο.π.π. 332, 376, 577 π., 586, 607 π., 630· Kroll, “Medion”, RE XV, 102.

¹¹ Είναι βέβαιη η αναγνώρισή του στα ερείπια του Αγίου Βασιλείου. Εθεωρείτο πατριδα του Πάτρωος που κατά τον μύθο ήταν επί κεφαλής των Ακαρνανών που βοήθησαν τον Αινεία να περάσει το Ιόνιο. Για πρώτη φορά αναφέρεται από τον Ξενοφώντα σε σχέση με τα γεγονότα του 372, όταν ηττούσε εχθρική στάση έναντι των Αθηναίων και πολέμησε εναντίον του ο Ιφικράτης με άγνωστα αποτελέσματα. Ο Ξενοφών με την ευκαιρία αυτή χαρακτηρίζει τους κατοίκους του “μάλιστα ἀλκίμους” και την πόλη “χωρίον καρτερόν”. Υπάρχει η γνώμη ότι αμέσως ή κάποια χρόνια μετά το διαμελισμό της Ακαρνανίας πέρασε στα χέρια των Αιτωλών. Απαλλάχτηκε όμως από την κυριαρχία τους και διατήρησε την ανεξαρτησία του με σκληρούς αγώνες εναντίον τους και υπήρξε μία από τις πρώτες πόλεις που πήραν την πρωτοβουλία για την ανασύσταση του Ακαρνανικού Κοινού στα πλαίσια του οποίου ο ρόλος του υπήρξε σημαντικός. Φαίνεται ότι εδώ συνερχόταν η εκκλησία του δήμου, ακόμα και τότε που έδρα της διοίκησης ήταν η Λευκάδα, την οποία ανακατέστησε μετά το 167 ως πρωτεύουσα του Κοινού (Larsen, ο.π.π. 267 π., 269). Στον 1ο αιώνα π.Χ. κλείνει ξεχωριστή συμμαχία με τη Ρώμη, γίνεται δηλαδή *civitas foederata* και έτσι έχει το δικαίωμα νομοτατοκοπίας. Ο Κικέρων επισκέφθηκε την πόλη και είχε φίλους εκεί. Με την ίδρυση της Νικόπολης έχασε πολύ από τη σημασία της, συνέχισε όμως να υπάρχει. Τα στοιχεία για την ιστορία, τη θέση, τα κατάλοιπα και παλαιότερη βιβλιογραφία βλ. στα Klaffenbach, ο.π.π. 8· Philippson - Kirsten, ο.π.π. 378, 386, 562 π., 578, 586, 607 π., 610, 612, 630 π., 638 π.· Fiehn, “Thyreion” RE VI A, 744 κ.π.

¹² Την πόλη που είναι γνωστή ως Εχίνος, Εχίνος ή Εχινούς (Στέφανος), άλλοι την τοποθετούν στα ερείπια της Ρούγας και άλλοι στη θέση Λέκα, στον Άγιο Ηλία. Για τη διένεξη βλ. πιο κάτω. Το όνομα της πόλης ή των πολιτών συναντάται στον Στέφανο Βυζάντιο, τον Πλίνιο και επιγραφές. Οι Εχινάιοι έστειλαν στα μέσα του 4ου αιώνα προεβεία στην Αθήνα και σώθηκε σχετικό αθηναϊκό ψήφισμα (IG II/III 208) από το κείμενο του οποίου μπορεί να συναχθεί ότι ενεργούσαν εν ονόματι του Κοινού των Ακαρνανών. Λιμάνι του Θυρρείου την αποκαλεί ο Kirsten, AA 1941, 108.3. Για τις δύο θέσεις και σχετική βιβλιογραφία βλ. Philippson - Kirsten, ο.π.π. 375, 378, 586, 604, 607, 631, 639.

¹³ Συναντάται ως Αλυζία, Αλύζεια, Αλυζέα (Πρακτικά 1952, 300, αρ. 3· IG2 IV 1. 95 IX 1. 2. σ. 54· Hirschfeld, “Alyzia” RE I, 1712· Philippson Kirsten, ο.π.π. 385, 389, 578, 585, 596, 604, 607, 614 π., 631, 637. Αναγνωρίζεται με ασφάλεια στα ερείπια της Καντήλας. Σώθηκε παράδοση ότι ιδρυτής της ήταν ο Αλυζεύς, γιός του Ικαρίου, αδελφός της Πηνελόπης και του επώνυμου της Λευκάδας Λευκαδίου ή Λεύκαντος. Ενώ μνημονεύεται σε γεωγραφικά κείμενα οι ιστορικές πληροφορίες για την πόλη είναι λίγες. Μνημονεύεται απλώς στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Συνδέεται στα 355 με το Ανακτόριο και στα 325 με τη Λευκάδα στην προσπάθεια να αναπτύξουν κοινή πολιτική. Στο επίνειό της όπου υπήρχε ιερό του Ηρακλή βρισκόταν γλυπτικά συμπλέγματα που παρίσταναν άθλους του, έργα του Λυσιππου. Το 50 π.Χ. την αναφέρει ακόμα ο Κικέρων και φαίνεται πως συνεχίζει να υπάρχει και στα μεσαιωνικά χρόνια. Ίσως ταυτίζεται με την οχυρή πόλη Vagnazza που ανάμεσα στα 1430 και τα 1460 ήταν από τις τελευταίες κτήσεις των Τόκων.

¹⁴ Κοντά στη θέση της σημερινής πόλης.

¹⁵ Όλα τα στοιχεία για την πόλη βλ. στον E. Kirsten, “Palairos”, RE XVIII, 2455 κ.π., 2484 κ.π. Τοποθετείται με βεβαιότητα στο Κάστρο της Κεχροπούλας. Πρβ. Philippson-Kirsten, ο.π.π. 381 π. 561, 563, 582, 585, 601, 607, 610, 614, 635, 637. Στην Πάλαιρο παραχωρούν οι Αθηναίοι τον οικισμό και τη χώρα του Σολλίου το 431. Μεταξύ 365 και 356 παίρνει βοήθεια σε στάσι από την Κυρήνη. Με τον διαμελισμό της Ακαρνανίας πέφτει στα χέρια των Ηπειρωτών και κατόπιν αντιμετωπίζει επιθέσεις των Αιτωλών. Στον 3ο αιώνα γενικότερα εμφανίζει σημαντική άνθηση. Εγκαταλείπεται με την ίδρυση της Νικόπολης.

¹⁶ Η γνωστή κορινθιακή αποικία Φανακτόριον (Φανακτορείς Syll. 31) ή Ανακτόριον. Για την ιστορία και λοιπές φιλολογικές μαρτυρίες βλ. Hirschfeld, “Anaktorion” RE I, 2051. Για τη θέση και τα κατάλοιπα Kirsten, AA 1941, 106 π.· Philippson - Kirsten, ο.π.π. 209, 244, 380, 562 π., 582, 585, 604, 606, 611, 632, 639. Τοποθετείται με βεβαιότητα στα ερείπια του Αγίου Πέτρου Νέας Καμάρινας. Η πόλη ιδρύθηκε από τους Κορινθίους στα χρόνια του Κυψέλου και οικιστής της αναφέρεται ο νόθος γιός του Εχιάδης. Κατά τον Θουκυδίδη όμως ήταν αποικία των Κερκυραίων. Ίσως αυτό

Αφού ακολουθώντας αυτή τη διαδρομή προς την Αλυζία θα έπρεπε να πέρασαν από την αρχαία πόλη που βρίσκεται στην Κομπωτή¹⁷ αυτή θα ταυτίζεται με την Τορύβεια¹⁸, που στην επιγραφή αναφέρεται μετά τον Εχίνο και πριν από την Αλυζία. Η επιγραφή αναφέρει μετά τους Αστακούς, και πριν από το Θύρρειο, και τον Εύριπο. Αφού όμως είχε δεχτεί διαφορετική σειρά των Αστακών και της Μεδιώνας από αυτήν που δίνει η επιγραφή, και επειδή από το όνομά του προκύπτει ότι ο Εύριπος θα ήταν παραθαλάσσιος, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αυτός θα βρισκόταν μεταξύ Μεδιώνας και Θυρρείου και επομένως ήταν ίσως λιμάνι της πρώτης. Συνάγει έτσι πως θα βρισκόταν κάπου κοντά στο Λουτράκι¹⁹.

Από τις πιο πάνω πόλεις βέβαιες φαίνεται ότι πρέπει να θεωρηθούν οι θέσεις των Οινιάδων, της Στράτου, των Αστακών, της Μεδιώνας, του Θυρρείου, της Αλυζίας, της Λευκάδας, της Παλαίρου και του Ανακτορίου και σχεδόν βέβαιες οι τοποθετήσεις τις οποίες δέχεται και ο ίδιος ο Kirsten των Φοιτιών κοντά στο Μπαμπίνι και των Κορόντων κοντά στη Χρυσοβίτσα²⁰. Τον Εχίνο μάλλον τον τοποθετεί στη Ρούγα και επομένως την Ηράκλεια στον Άγιο Ηλία Βόνιτσας²¹. Εκτός από τις προτάσεις για αναζήτηση του Ευρίπου κάπου κοντά στο Λουτράκι και για αναγνώριση της Τορύβειας στο Παλιόκαστρο της Κομπωτής υποστηρίζει την ταύτιση Τορύβειας και Τυρβείου.

Η πιο πάνω διαδρομή των θεαρών φαίνεται περιέργη ακόμα και αν δεχτούμε την προτεινόμενη διόρθωση της σειράς αναφοράς. Θα πήγαν από τους Οινιάδες στη Στράτο, αλλά δεν επισκέφτηκαν τη Ματρόπολη²² που ο ίδιος ο Kirsten πειστικά υποστήριξε

σημαίνει ότι επί Περιάνδρου ενισχύθηκε ο πληθυσμός με Κερκυραίους. Το 479 οι Ανακτόριοι βρίσκονται στο στρατόπεδο των Ελλήνων στις Πλαταιές. Στη ναυμαχία στα Σύβοτα συντάσσονται μάλλον συμβολικά με τους Κορινθίους εναντίον των Κερκυραίων και κατόπιν αυτού οι Κορίνθιοι στέλνουν και νέους αποίκους στην πόλη. Στη διάρκεια της πρώτης φάσης του Πελοποννησιακού πολέμου το Ανακτόριο συμμετέχει στις προσπάθειες εναντίον των Αθηναίων και των Ακαρνάνων. Οι Αμφρακιώτες μετά την ήττα τους το 426 έκλεισαν ειρήνη με τους Ακαρνάνες, από την οποία οι νικητές εξείρεσαν ρητά το Ανακτόριο, που την επόμενη χρονιά δέχτηκε επίθεση από θάλασσα από τους Αθηναίους και από στεριά από τους Ακαρνάνες. Οι Πελοποννήσιοι κάτοικοι έφυγαν υπόσπονδοι και η πόλη δέχτηκε νέους κατοίκους από όλες τις Ακαρνανικές πόλεις. Ως ακαρνανική η πόλη έδωσε ελαφρώς οπλισμένους στο στρατηγό Δημοσθένη για την εκστρατεία του στη Σικελία. Στη διάρκεια του Γ΄ Ιερού πολέμου συμμαχεί, όπως και η Αλυζία, με τη Θήβα. Κατόπιν έπεσε στα χέρια των Ηπειρωτών και στη συνέχεια είναι από τις πρώτες πόλεις που συμμετείχαν στο σχηματισμό του νέου ακαρνανικού Κοινού. Δεν έπαψε να υπάρχει ως πόλη και μετά την ίδρυση της Νικόπολης.

¹⁷ Περιγραφή της θέσης και των ερειπίων δίνει ο Heuzey, *Le Mont Olympe et l'Acarnanie*, 1860, 350 κ.π. Βλ. και Philippson - Kirsten, ο.π.π. 377, 388, 577, 586, 607, 610, 638.

¹⁸ Το όνομα της Τορύβειας συναντάται μόνο στην επιγραφή μας. Το συνδέουν με το επίσης μια φορά αναφερόμενο επιγραφικά όνομα ακαρνανικής πόλης Τύρβειον (FdD III 3· 203): Kirsten, AA 1941, 108.3· Klaffenbach, SBPrAW 1935, 722· IG IX 12 κερ. VII Haussoullier, *Rev. Phil.* 1845, 155 κ.π.· M. Frankel, IG IV, s. 357. Ο I. Pomtow (Syll. 417) το θεωρεί άλλη γραφή το Θυρρείου, ενώ ο G. Daux (FdD ο.π.π.) δεν το συνδέει ούτε με το Θύρρειο ούτε με την Τορύβεια, πιστεύοντας ότι πρόκειται για άλλη ακαρνανική πόλη.

¹⁹ Kirsten, ο.π.π.· Philippson-Kirsten, ο.π.π. 378, 607. Αρχαία κατάλοιπα δεν έχουν σημειωθεί στην περιοχή.

²⁰ E. Kirsten, "Phoitiiai" RE XX, 437.

²¹ Το ξεκαθαρίζει υστερότερα στο Philippson-Kirsten, ο.π.π. 379, 586.

²² Η πόλη, γνωστή ως Ματρόπολις ή Μητρόπολις, αναγνωρίζεται πειστικά από τον Kirsten (βλ. την επόμενη σημ.) στα ερείπια κοντά στην Παλαιομάννα. Ο Klaffenbach όμως κατόπιν (IG IX 1. 2 σ. XXII) επανήλθε στην παλιότερη άποψη ότι πρέπει να αναγνωρισθεί σε εκείνα κοντά στη Ρύγανη, βορειότερα, χωρίς να πείσει. Εκεί την είχαν τοποθετήσει ο Eu. Oberhammer, *Akarnanien, Ambrakia, Amphilochien, Leukas in Altertum*, 1887, 39 και ο K. Ρωμαίος, "Ανά την Ακαρνανίαν", *Δελτίον* 4, 1918, 109 π. 112 π. Η αιτία είναι ότι αναζητούν στο, νοτιότερο, οχυρό της Παλαιομάννας τη Σαυρία που οχύρωσαν στα 314 οι φυγάδες Οινιάδες, σκεπτόμενοι ότι εκείνοι θα πρέπει να είχαν επλέξει χώρο κοντανό

ότι βρισκόταν στην Παλαιομάνινα²³, ακριβώς πάνω στο δρόμο τους είτε πεζή πήγαιναν είτε αναπλέοντας τον Αχελώο²⁴. Από τη Στράτο είναι λογικό να πήγαν στις Φοιτίες και από εκεί στα Κόροντα και μετά στους Αστακούς. Αλλά δεν είναι λογικό να ξαναέκαναν κατόπιν όλη τη διαδρομή από τους Αστακούς στα Κόροντα και από εκεί στις Φοιτίες για να πάνε βόρεια από αυτές στη Μεδιώνα. Αν μάλιστα δεν αποδεχτούμε την αλλαγή της σειράς Αστακών-Μεδιώνας, αφού αυτό είναι πραγματικά δύσκολο, είναι σχεδόν αδύνατο να συμφωνήσουμε ότι από τις Φοιτίες θα πήγαν νότια στα Κόροντα, θα γύρισαν μετά στον ίδιο δρόμο για να πάνε στη Μεδιώνα, θα τον ξαναγύρισαν για να περάσουν πάλι από τα Κόροντα πηγαίνοντας στους Αστακούς και μάλιστα θα τον διέσχισαν στη συνέχεια και πάλι, για τέταρτη φορά για να πάνε στο Λουτράκι, αν δεχτούμε την πρόταση να αναζητήσουμε κάπου κοντά του τον Εύριπο. Είναι επίσης δύσκολο να δεχτούμε αυτό που ακριβώς εκείνος θεωρεί “αναμφίβολο”. Ότι οι θεαροί μετά τον Εχίνο, ακόμα και αν αυτός βρισκόταν στη Ρούγα, θα ξαναγύριζαν στο Θύρρειο και στη συνέχεια θα έκαναν ολόκληρο γύρο παρακάμπτοντας από τα βόρεια και τα ανατολικά τα Ακαρνανικά Όρη για να περάσουν στα στενά ανάμεσα στην Ψηλή Κορυφή και τον Μπουμιστό πηγαίνοντας στην Αλυζία, τη στιγμή που υπάρχει συντομότερος και όχι δυσκολότερος δρόμος πίσω από το Μοναστηράκι, δηλαδή μέσω Λυκόνικου και Βάτου²⁵. Επίσης περίεργη φαίνεται η απόφαση να πάρουν πλοίο από την Αλυζία, ενώ ως τώρα ταξίδευαν δια ξηράς, και έτσι να πάνε πρώτα στη Λευκάδα αφήνοντας να επισκεφτούν κατόπιν την Πάλαιρο, ενώ από την Αλυζία στην Πάλαιρο πήγαινε δρόμος και μάλιστα, όπως φαίνεται, αρκετά άνετος²⁶.

προς την πατρίδα τους (Διοδ. 19 67.3-5). Όμως στα χέρια των Αιτωλών δεν βρισκόταν βέβαια μόνο η πόλη των Οινιάδων, αλλά και η χώρα τους. Επομένως οι φυγάδες θα πρέπει να συγκεντρώθηκαν έτσι κι αλλιώς στη χώρα άλλης ακαρνανικής πόλης. Εξάλλου αν αναγνωρίσουμε τη Ματρόπολη στη Ρίγανη όχι μόνο θα πρέπει να υποθέσουμε τεράστια έκταση της χώρας των Ματροπολιτών ή/και των Οινιάδων, αφού οι δύο πόλεις είναι υστερότερα όμορες (IG IX 1. 1 3β σ. 3 π.) -η χώρα της πόλης που βρισκόταν στη Ρίγανη θα έφτανε ως τη θάλασσα!- αλλά και δεν μπορούμε να βρούμε την ενταύθεν του Αχελώου χώρα των Δηριέων που ήταν γείτονες των Στρατίων (βλ. πιο κάτω) και στην περίπτωση εκείνη είχαν συγκεντρωθεί πέραν του Αχελώου, στην Αγραία και ειδικότερα στο Αργίνο. Η υποστηριζόμενη από τον Ρωμαίο (στο ίδιο, 113) αναγνώριση της πόλης των Δηριέων στη Σχοροτού δεν μπορεί να γίνει δεκτή, αφού η Σχοροτού δεν διαθέτει δική της χώρα και επομένως μόνο κάτω από ειδικές συνθήκες θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι μπορεί να ήταν πόλη και τέτοιες συνθήκες δεν φαίνεται να υπάρχουν την εποχή εκείνη, γύρω στο 314/3. Τα επιχειρήματα αυτά προσάγονται σε επίρρωση εκείνων του Kirsten. Εκτός από τη συνθήκη καθορισμού των συνόρων με τους Οινιάδες που αναφέραμε πιο πάνω, σε εποχή που και οι δύο πόλεις ήταν αιτωλικές, για τη Ματρόπολη μαθαίνουμε ότι το 219, και ενώ ήταν αιτωλική, επιτέθηκε εναντίον της ο Φίλιππος Ε΄ της Μακεδονίας, κατέλαβε την πόλη, χωρίς όμως να μπορέσει να εκπορθήσει και την οχυρή ακρόπολη. Φαίνεται ότι αμέσως μετά οι Αιτωλοί οχύρωσαν και την κάτω πόλη. Βλ. και Philippson-Kirsten ο.π.π. 395, 398, 578, 585 π., 603, 610, 632 π., 639.

²³ AA 1941, 102· RE XVII, 2209, XVIII, 2356 π.· Philippson-Kirsten ο.π.π. 395, 398, 578, 585 π., 603, 610, 632 π., 639.

²⁴ Κατά τον Στράβωνα, 10 450, ο Αχελώος ήταν πλωτός ως τη Στράτο.

²⁵ Ο Heuzey, ο.π.π. 404 π., μάλιστα που περπάτησε την περιοχή βεβαίως ότι ο μόνος δρόμος από τη Βόντσα για τη λεκάνη του Μύτικα (Καντήλας, Αλυζίας) ήταν αυτός που ανοίγεται πίσω από το Μοναστηράκι και περνάει κοντά στα ερείπια του Λυκόνικου. Για να τον διασχίσει όλον κανείς χρειάζεται περισσότερο από μια ημέρα, αλλά ο δρόμος για τον οποίο μιλάει ο Kirsten, εκτός που δεν φαίνεται να είναι υπαρκτός, ως διαδρομή είναι ακόμα μακρύτερος και δυσκολότερος.

²⁶ Ταυτίζεται με το νότιο τμήμα του προηγούμενου που διασχίζει τη λεκάνη Λιβιάδια και κατόπιν στρέφει δυτικά περνώντας το στενό που ελέγχεται από το μικρό φρούριο Ξυλόκαστρο (Heuzey, ο.π.π. 379, 403· Philippson-Kirsten ο.π.π. 384). Αυτό το τμήμα πριν βγει στον κάμπο της Ζαβέρδας κοντά στη Σκλάβαινα ήταν το μόνο πραγματικά δύσκολο. Ο Heuzey, στο ίδιο, 403, το χαρακτηρίζει μονοπάτι μόνο για πεζούς. Υπάρχει όμως και λαξευμένος βαθμωτός δρόμος πλάτους 1,20 μ. που από το Βούλκο, δηλαδή τη θέση του επινεύου της Αλυζίας, περιτρέχει το ακρωτήριο και πάει στη Ζαβέρδα. Είναι όμως πιθανό να πρόκειται για έργο Ρωμαϊκών χρόνων (Κ. Ρωμαίος, “Το ηρώον της Αλυζίας”, ΑΕ 1930, 144).

Είναι φανερό ότι οι δυσκολίες γίνονται περισσότερες αν δεν δεχτούμε την αλλαγή της σειράς Αστακών-Μεδιώνας. Πολλαπλασιάζονται ακόμα αν προστεθούν και οι πιο κάτω παρατηρήσεις:

1. Βορειότερα από τη χώρα της Ματρόπολης, τη Ματροπολίτιδα, και ανάμεσα σε αυτή και τη Στρατική πρέπει να βρισκόταν η περιοχή των Δηριέων²⁷. Το πολιτικό τους κέντρο δεν πρέπει να αναγνωρίζεται στη Σκοροτού, γιατί αυτή βρίσκεται σαφώς στην εσωτερική λεκάνη του Μπαμπινιού, ενώ οι Δηριείς, εκτός που βρίσκονταν κοντά στη Στράτο πρέπει να κατείχαν περιοχή δίπλα στον Αχελώο. Μόνο έτσι μπορεί να ερμηνευτεί το γεγονός ότι συγκεντρώθηκαν μετά το 314 π.Χ. στο Αργίνιο²⁸, από την άλλη πλευρά του ποταμού. Φαίνεται έτσι πολύ πιθανό ότι το οικιστικό τους κέντρο θα ήταν το Παλιόκαστρο της Ρίγανης²⁹. (Το γεγονός βέβαια δεν αποκλείει την πιθανότητα το ίδιο αυτό το κέντρο να είχε όνομα διακριτό από το όνομα του λαού και να ταυτίζεται με τη Σαυρία³⁰, όπου στην ίδια περίπτωση οχυρώθηκαν οι διωγμένοι από την πόλη τους Οινιάδες. Πάντως η Σαυρία πρέπει να βρισκόταν στη χώρα κάποιων άλλων Ακαρνάνων). Ο κατάλογος όμως δεν περιλαμβάνει τους Δηριείς, όπως και τη Ματρόπολη, μολονότι και αυτοί βρίσκονταν πάνω στο δρόμο από τους Οινιάδες προς τη Στράτο.

2. Εύριπος πρέπει να ονομαζόταν πόλη και όχι εξαρτημένη κώμη, αφού οι θεαροδόκοι φαίνεται να ορίζονται κατά πόλεις και όχι απλώς κατά οικισμούς. Το όνομα δείχνει ότι όχι μόνο πρέπει να ήταν παραθαλάσσια, αλλά ειδικότερα να βρισκόταν κοντά σε θαλασσινά στενά (Πρβ. τον Ευρίπο της Χαλκίδας, που είναι το ίδιο το στενό, αλλά και τον “Διόρυκτο Ευρίπο”³¹, τη διώρυγα της Λευκάδας). Τέτοια στενά υπάρχουν μόνο εκατέρωθεν του κόλπου του Αστακού. Ανάμεσα στην Κριθωτή³² και το νησάκι Καλόγηρος και ανάμεσα στη δυτική χερσόνησο και τις Εχινάδες Καρλονήσι, Προβατί και Ποντικός. Ο Ευρίπος μάλλον στη δεύτερη αυτή περιοχή πρέπει να αναζητηθεί, όπου το ρεύμα θα ήταν ισχυρό, αφού ο Αχελώος, ή τουλάχιστον ένας από τους βραχίονές του ερχόταν από την περιοχή του έλους που καταλάμβανε την έκταση βόρεια από τους Οινιάδες³³. Η περιοχή έχει πολύ ασφαλή ορμητήρια, το Πλατυγιάλι και τον όρμο του Αγίου Παντελεήμονα, πρέπει να ήταν πλούσια σε αλιεύματα και επί πλέον διαθέτει

²⁷ Η πόλη των Δηριέων (Διοδ. 19 67.3-5 IG IV I. 96) ή Δηριέων (IG² IX 1. 2 1A) είναι γνωστή από αυτό το κείμενο του Διοδώρου, ένα πρόξενο και θεαροδόκο των Επιδαυρίων στον 3ο αιώνα (IG² IV 1.96), από το σύμφωνο συμμαχίας Αιτωλών - Ακαρνάνων (IG² IX 1.2.3A) όπου ένας στρατηγός των Ακαρνάνων είναι ο Επίλαος Δηριεύς, αναφερόμενος μετά ένα Οινιάδα και πριν ένα Στράτιο (ακολουθούν άλλοι μάλλον με γεωγραφική τάξη) πράγμα που φαίνεται να δηλώνει τη γειτονία Στράτου - Δηριέων. Την ίδια βέβαια γειτονία δηλώνει και το γεγονός ότι στα 314 εγκαταστάθηκαν στο Αργίνιο, ανατολικά από τη Στράτο.

²⁸ Διοδ. 19 67.3-5.

²⁹ Βλ. πιο πάνω σημ. 22 και Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 300, 398, 608, 632. E. Meyer, “Sauria” RE Suppl. X, 876 κ.π.

³⁰ Η οχυρωμένη θέση με αυτό το όνομα αναφέρεται μόνο στο πιο πάνω κείμενο του Διοδώρου. Η οχύρωση στο Παλιόκαστρο της Ρίγανης φαίνεται από τις πιο πρώιμες, χωρίς πύργους (Philippson-Kirsten, ο.π.λ. Meyer, ο.π.λ. 877) και μοιάζει ως προς αυτό με τις οχυρώσεις του Αργινίου (I. Μηλιάδης, Πρακτικά 1928, 99 κ.π.).

³¹ Πολυβ. 5.5.12 Διον. Αλκ., Ρωμ. Αρχ. 1 50.

³² Ότι αυτό είναι το αρχαίο όνομα του ακρωτηρίου προκύπτει από τον Στράβωνα 10 2.21.

³³ Η από το Φουρλάντι, δυτικά από τους Οινιάδες. Ότι το Λεσίνι, ή πάντως ένα μέρος του, ήταν θάλασσα φαίνεται και από τη θέση του θαλασσινού λιμανιού των Οινιάδων που βρίσκεται στα ΒΔ της πόλης (E. Kirsten, “Oiniadai” RE XVIII, 2207 π.).

κάποια έκταση κυρίως γύρω από τον δεύτερο όρμο, που θα μπορούσε να αποτελεί τη χώρα μιας μικρής πόλης³⁴. Ένα χωριό υπήρχε παλιότερα εκεί³⁵. Το οχυρό του Αγίου Παντελεήμονα κοντά του³⁶ θεωρήθηκε εξ αιτίας του μικρού μεγέθους του φρούριο και όχι μικρή ακρόπολη³⁷, όπως είχε αρχικά θεωρήσει ο Heuzey. Όμως η περιοχή διακρίνεται σαφώς από εκείνη των Αστακών με απότομα βουνά και έχει έτσι τις προϋποθέσεις για την παρουσία μιας μικρής μεν, αλλά αυτόνομης κοινότητας. Και το οχύρωμα θα μπορούσε να είναι φρούριο, αλλά και χώρος καταφυγής των περιοίκων³⁸. Αν εδώ εντοπίσουμε τον Εύριπο είναι φυσικό να τον συναντάμε στον κατάλογο των θεαροδόκων μετά τους Αστακούς.

78

Ο Kirsten βέβαια οδηγήθηκε να αναζητήσει την πόλη στα βόρεια, στην ακτή του Αμβρακικού, και από τον Σκύλακα, την μόνη άλλη αρχαία πηγή που μνημονεύει το τοπωνύμιο, και φαίνεται να δηλώνει κάτι τέτοιο. Το κείμενο λέει “...”Αργος Ἀμφιλοχικόν καί Εὐριπος καί Οὐριτόν ἐν τῷ Ἰκονίῳ καί ἔξω τοῦ Ἀνακτορικῶς κόλπου αἶδε· Ἀνακτόριον καί λιμήν. Ἀκτὴν, καί πόλιν Λευκάς...”. Επειδή όμως εκτός από το ότι αναφέρει τα παντελώς άγνωστα Ουριτόν και Ικόνιον, όπως παραδόθηκε φαίνεται να αντιφάσκει και με τον εαυτό του και με την αλήθεια θέτοντας το Ανακτόριο και το λιμάνι του “ἔξω τοῦ Ἀνακτορικῶς κόλπου”, θεώρησαν οι εκδότες ότι έχει ταραχθεί η σειρά και ακόμα ότι το “Εὐριπος καί Οὐριτόν ἐν τῷ Ἰκονίῳ” είναι αλλοιωμένο γλώσσημα που εισέφρασε σε άλλη θέση. Πράγματι έτσι φαίνεται πολύ επιτυχής η αποκατάσταση του κειμένου όπως δημοσιεύεται στους GGM: “...”Αργος τό Ἀμφιλοχικόν καί Ἀνακτόριον καί λιμήν, καί ἔξω τοῦ Ἀνακτορικῶς κόλπου αἶδε. Ἀκτὴ καί πόλις Λευκάς...”. Το “Εὐριπος κλπ” διορθώνεται “Εὐριπος Διόρυκτος ἐν τῷ ἰσθμῶ” και τοποθετείται, πάντα ως γλώσσημα, πιο κάτω, εκεί που σημειώνεται για τη Λευκάδα “... Αἴτη δ’ ἐστὶ νῦν νῆσος τόν ἰσθμόν ἀποτεταφρευμένη”. Η ονομασία Εύριπος Διόρυκτος για το κανάλι της Λευκάδας ή κάποια θέση σχετιζόμενη μαζί του μαρτυρείται και από αλλού³⁹. Φαίνεται λοιπόν ότι ο Σκύλαξ δεν αναφέρει την πόλη Εύριπο. Τα λοιπά στοιχεία και ενδείξεις που οδηγούν στην αναζήτησή της στη νότια και όχι στη βόρεια ακτή της Ακαρνανίας συνεχίζουν να διατηρούν το κύρος τους.

3. Από τα δύο επίνεια του Θυρρείου που γνωρίζουμε από τις πηγές, την Ηράκλεια⁴⁰ και τον Εχίνο⁴¹, το δεύτερο φαίνεται πως είχε χωριστή πολιτική υπόσταση, πως ήταν πόλη⁴² με το θεσμικό περιεχόμενο του όρου. Άποψη που ενισχύεται και από

³⁴ Στη χώρα αυτής της πόλης θα μπορούσε να προστεθεί και η Δραγονέρα δυτικότερα και ο Πεταλάς νοτιότερα. Από τον Leake, Trav. in North. Greece, IV, 4 πληροφορούμαστε ότι οι Εχινάδες δεν είναι χωρίς παραγωγικό ενδιαφέρον. Σημειώνει ότι στα χρόνια του παρήγαν κριθάρι, ότι στον Πεταλά και τη Δραγονέρα υπήρχαν αγριελιές και στην τελευταία είδε και καλύβια.

³⁵ Το σημειώνουν οι πριν από το 1950 χάρτες. Οι νεότεροι όχι, και υποθέτω ότι στο μεταξύ θα εγκαταλείφθηκε.

³⁶ Heuzey, ο.π.π. 420.

³⁷ Philippson Kirsten ο.π.π. 396, 632.

³⁸ Θα ήταν δυνατό επίσης να είναι ακρόπολη οικισμού που θα κατελάμβανε το χώρο ανάμεσα στο ίδιο και τον μυχό του ομώνυμου πολύ ασφαλούς, όρμου. Η απόσταση ανάμεσα στο λόφο με το φρούριο και το μυχό είναι περίπου 1.000 μ. (Heuzey, στο ίδιο).

³⁹ Πολύβ. 5 5 12· Διον. Αλικ., Ρωμ. Αρχ. 1 50.

⁴⁰ Την αναφέρει ο Πλίνιος 4 5 και ο Στέφανος Βυζάντιος λ.

⁴¹ Βλ. πιο πάνω σημ. 12.

τον ίδιο τον κατάλογο των θεαροδόκων. Άρα πραγματικό επίνειο, ως εξαρτημένη κόμη, πρέπει να θεωρήσουμε την Ηράκλεια. Από τις δύο θέσεις που γνωρίζουμε βορειοδυτικά του Θύρρειου η μία είναι παραθαλάσσια, η Ρούγα⁴³. Ενώ η άλλη βρίσκεται στο εσωτερικό, ο Άγιος Ηλίας⁴⁴, και θα πρέπει να είχε άλλο επίνειο, κάπου κοντά ή στην ίδια τη θέση της Βόνιτσας. Η δεύτερη αυτή θέση έχει επί πλέον τη μορφή οχυρωμένης πόλης και η χώρα της διαθέτει και κάποια φυσικά όρια τουλάχιστον προς τα ανατολικά και τα δυτικά⁴⁵, πράγματα που δεν συμβαίνουν με τη Ρούγα. Επομένως τον Εχίνο πρέπει να τον αναγνωρίσουμε στον Άγιο Ηλία, ενώ η Ρούγα φαίνεται πως ήταν εξαρτημένη από το Θύρρειον ως κόμη και θα πρέπει σε αυτή να αναγνωρίσουμε την Ηράκλεια. Ο κατάλογος φυσικά αναφέρει την ανεξάρτητη πόλη, τον Εχίνο.

Τα γεωγραφικά δεδομένα φαίνεται να πείθουν για την πιο πάνω επιλογή, αφού υποστηρίζονται και από το γεγονός ότι ο Εχίνος παίζει κάποιο ρόλο στην ιστορία της περιοχής και συναντάται σε περισσότερες πηγές. Υποστηρίζεται όμως και από τη σειρά με την οποία αναφέρονται τα ονόματα από τον Πλίνιο: Άργος, Ηράκλεια, Εχίνος. Ο τελευταίος λοιπόν φαίνεται να ήταν πάντα πόλη, και μάλιστα στον 4ο αιώνα. Αλλά είναι επίσης πιθανό ότι και η Ηράκλεια απέκτησε κάποια στιγμή καθεστώς πόλης. Τέτοια

⁴² Αναφέρεται επανειλημμένως σε επιγραφές. Ως πόλη χαρακτηρίζεται από την συμπεριλήψή του στον κατάλογο των θεαροδόκων και από την αναφορά του στο αθηναϊκό ψήφισμα IG II/III 208.

⁴³ Βλ. Philippson - Kirsten ο.π.π., 378, 586, 604, 607, 630 π., 638 π. Philippson, "Echinos" RE V., Βλ. και Ρωμαίος, Δελτίον 4, 1918, 115. Περιγραφή από τον Heuzey ο.π.π. 379 π. Κάτοψη μόνο στον Wolfe, "Observations on the Gulf of Arta", Journal R. Geogr. Society 3, 1833, 77 κ.π. (n.v.).

⁴⁴ Philippson-Kirsten, ο.π.π. 378, 586 Ρωμαίος, ο.π.π. Δελτίον 2, 1916, 50. Περιγραφή από τον Heuzey ο.π.π. 381 π.

⁴⁵ Οι περισσότεροι μελετητές τείνουν ακόμα να ταυτίσουν την Ηράκλεια με τον Άγιο Ηλία και τον Εχίνο με τη Ρούγα (βλ. και Klaffenbach IG IX 1.2.33). Ο κύριος λόγος για αυτό φαίνεται να είναι ότι μια επιγραφή που αναφέρεται στην Ηρακλή προέρχεται από τη θέση του Προφήτη Ηλία ο οποίος κατά τα λεγόμενα του Heuzey φαίνεται πως είναι οχυρωμένη ακρόπολη οικισμού ίχνη του οποίου επίσης παρατήρησε (για τις θέσεις στην περιοχή βλ. Heuzey, ο.π.π. Ρωμαίος, ο.π.π.). Συνάγουν ότι ένας αρχαίος ναός που βρίσκεται στη θέση Μαγούλα στην κοιλάδα, περίπου στη μέση της απόστασης ανάμεσα στον αρχαίο οικισμό και την ακτή, θα ανήκε στον Ηρακλή. Ακόμη όμως και αν συνέβαινε αυτό, δεν θα ήταν πολύ ισχυρό τεκμήριο υπέρ της τοποθέτησης εδώ της Ηράκλειας και όχι μόνο επειδή το κείμενο του Πλίνιου αναφέρει πρώτα αυτή, μετά τον Εχίνο και στη συνέχεια το Ανακτόριο, δηλαδή ακολουθεί σειρά από ανατολικά προς δυτικά. Η πόλη που βρισκόταν στον Άγιο Ηλία ελέγχει την περιοχή της Βόνιτσας. Αυτή έχει καθαρά όρια στα δυτικά τη λιμνοθάλασσα Λιμένι και τα υψώματα Αχείμαστος και Αρνίτσα. Στα νότια δεν έχει καθαρά όρια, αλλά στα ανατολικά έχει και πάλι, τη ράχη του Αμαδερου που περιλαμβάνει και το ίδιο το ύψωμα του Αγίου Ηλία και καταλήγει στα βόρεια στο ακρωτήριο Αγελάδα. Η λεκάνη διασχίζεται από ποτάμι, τα νερά της μας λέει ο Heuzey ότι θεωρούνταν πολύ καλά, αλλά καλό πηγαίο νερό διαθέτει και το ίδιο το μικρό ακρωτήριο με το κάστρο της Βόνιτσας. Η περιοχή της Βόνιτσας κατοικείται από τα προϊστορικά χρόνια (Ρωμαίος, Δελτίον 2, 1916, 50) και παρά την απουσία αρχαίων καταλοίπων στον ίδιο τον οικισμό, όλα δείχνουν ότι δεν είναι δυνατό να μη χρησιμοποιε η θέση του για λιμάνι της πόλης που βρίσκεται στον Άγιο Ηλία. Το σχήμα αυτό, πόλη στο εσωτερικό και λιμάνι στην ακτή, συναντάται επανειλημμένως σε ακαρνανικές πόλεις που κατέχουν παραλιακό κάμπο (Αστακοί, Αλυζία, Πάλαιρος και όπως φαίνεται και Κόροντα). Αντίθετα η εγκατάσταση στη Ρούγα είναι στο ίδιο το λιμάνι (τουλάχιστον η οχύρωση) και βρίσκεται στην ίδια οικιστική περιοχή με το Θύρρειο, και ο Heuzey, ο.π.π. 375, σημείωσε ότι στα χρόνια του χρησιμοποιούνταν ακόμη δύο, αρχαίοι ή πάντως παλαιοί, δρόμοι που συνέδεαν τη Ρούγα με τον Άγιο Βασίλειο, δηλαδή το Θύρρειο. Ο Ρωμαίος υποστήριξε την ταύτιση του Εχίνου με τον Άγιο Ηλία, επειδή το όνομα Εχίνος σαφώς οφείλεται σε προσομοίωση της θέσης με τον αχινό ή τον σκατζόχοιρο και για αυτό ταιριάζει σε θέση ψηλή, ενώ το έδαφος της νησίδας Ρούγα εξέχει από τη θάλασσα πολύ λίγο (2 μ. λέει εκείνος, 5 μ. δείχνει ο χάρτης). Σημείωσε ότι οι Εχινάδες νήσοι είναι ψηλές και ο μαλιακός Εχίνος βρίσκεται σε κωνικό λόφο ύψους 40 μ. Υποστήριξε ότι το όνομα θα μπορούσε να αποδοθεί στο νησάκι Κουκουμίτσα, κοντά στη Βόνιτσα. Το όνομά του σημαίνει κούπα, κύπελο, δηλαδή σε σχήμα κάμ παρόμοιο με τον αχινό ή με τον σκατζόχοιρο.

πρέπει να ήταν στο τέλος του 3ου αιώνα. Στα 207 π.Χ. χρονολογούν το ψήφισμα αποδοχής των αγώνων της Λευκοφρυγής⁴⁶ στο οποίο αναφέρονται οι πόλεις που το προσυπέγραψαν: Θυρρείς, Λευκάδιοι, Ανακτόριοι, [Αλυ]ζείς, Μεδιώνιοι, Παλαιρείς, [Φ]οκρείς και κάποιιοι που από το όνομά τους σώζονται μόνο τα γράμματα ...λε... Από όλα τα γνωστά ονόματα πόλεων της Ακαρνανίας μόνο στην Ηράκλεια (στους Ηρακλεώτες ή Ηρακλείς) μπορούν να ταιριάξουν αυτά τα γράμματα. Πάντως το πιο πιθανό παραμένει ότι τουλάχιστον στον 4ο αιώνα η Ηράκλεια πρέπει να ήταν κόμη εξαρτημένη από το ισχυρό Θύρρειο, ενώ ανεξάρτητη πόλη ήταν ο Εχίνος. Και αυτός πρέπει να αναγνωριστεί στον Άγιο Ηλία. Το γεγονός βέβαια κάνει ακόμα πιο απίθανη την υπόθεση ότι οι θεαροί, για να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς την Αλυζία, θα ξαναγύρισαν πίσω από το Θύρρειο, ώστε να παρακάμψουν από βόρεια και ανατολικά τον Περγαντή (Ψηλή Κορυφή).

80

Μετά από τις πιο πάνω παρατηρήσεις είμαστε υποχρεωμένοι να απορρίψουμε την ταύτιση της Τορύβειας με την Κομπωτή και του Ευρίπου με το Λουτράκι. Μένει όμως να προτείνουμε κάποια ερμηνεία για τη σειρά της αναφοράς των ακαρνανικών πόλεων στον κατάλογο. Φαίνεται λογική η υπόθεση ότι έχουμε εδώ να κάνουμε με δυο ξεχωριστά δρομολόγια δύο ομάδων θεαρών που επιδιώχθηκε κατόπιν να συσχετισθούν, ίσως με βάση τις ημερομηνίες των επισκέψεων. Η μια ομάδα ακολούθησε θαλασσινούς δρόμους αρχίζοντας από τους Οινιάδες και η άλλη στεριανούς αρχίζοντας από τη Στράτο. Έτσι εξηγείται καλλίτερα η απουσία της Ματρόπολης και των Δηριέων που θα ήταν πολύ περιεργη αν οι ίδιοι θεαροί είχαν κινηθεί από τους Οινιάδες στη Στράτο. Η πρώτη ομάδα μετά τους Οινιάδες έπλευσε στα Κόροντα, των οποίων το επίνειο πρέπει να βρισκόταν ή στα βόρεια ή, μάλλον, στα βορειοδυτικά της προς τα βόρεια προβολής του - αποξηραμένου σήμερα- μεγάλου έλους, μέρος τουλάχιστον του οποίου πρέπει να ήταν θάλασσα στα αρχαία χρόνια. Ίσως στη σημερινή λεκάνη Μαρκούτσα⁴⁷. Μετά πάλι διαθλάσσης η ομάδα πήγε στους Αστακούς και κατόπιν στον Εύριπο. Θα περίμενε βέβαια κανείς η σειρά να είναι αντίστροφη, αλλά η απόσταση ανάμεσα στο επίνειο των Αστακών, κάπου στο σημερινό ομώνυμο χωριό, και τον Άγιο Παντελεήμονα ή ακόμα και το Πλατυγιάλι είναι τόσο μικρή που θα δικαιολογούσε εύκολα μια αντιστροφή της σειράς επίσκεψης, ακόμη και για τυχαίους λόγους. Η επιβράδυνση που θα προκαλούσε ήταν ζήτημα λίγης ώρας. Στη συνέχεια η ομάδα έπλευσε στην Αλυζία⁴⁸ και από εκεί στη Λευ-

⁴⁶ Klaffenbach, IG IX 1,2 σ. 71· H. van Effenterre, BCH 77, 1958, 176.

⁴⁷ Η υπόθεση βασίζεται στο σχήμα της λεκάνης. Αποκλείεται μάλλον να σχετίζεται το επίνειο των Κορόντων με το Παλιόκαστρο του Αη Δημήτρη, στα απέναντι προς τα νοτιοανατολικά υψώματα (Heuzey, ο.π.λ. 457· Ρωμαίος, Δελτίον 4, 1918, 113· Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 400, 630). Το ανάγλυφο δείχνει ότι κατά πάσαν πιθανότητα τα υψώματα αυτά ανήκαν στους Οινιάδες. Έχει συζητηθεί αν είναι δυνατόν το οχύρωμα αυτό να είναι το “διατείχιμα” που αναφέρει επιγραφή καθορισμού των συνόρων μεταξύ των Οινιάδων και της Ματρόπολης (IG² IX 1. 2. 3B), πράγμα που απορρίπτονται και ο Ρωμαίος, με επιφύλαξη, και ο Kirsten (Philippson-Kirsten). Η επιγραφή λέει: “ὄρια... τό διατείχιμα καί ἀπό τοῦ διατειχίσματος εὐθυορία διά τοῦ ἔλεος εἰς τήν θάλασσαν”. Θα αναζητούσα το διατείχιμα στην περιοχή του Πεντάλοφου. Το έλος πρέπει να είναι η σημερινή περιοχή Μαγγανάς, νότια και δυτικά από το Πεντάλοφο, και θάλασσα πρέπει να ήταν το τμήμα του μεγάλου έλους βόρεια από το νησάκι της Παναγίας (πιθανότατα η αρχαία Νάσος: Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 404, 577). Στο δυτικό μέρος του ίδιου έλους βρίσκεται η λεκάνη Μαρκούτσα.

κάδα αφήνοντας την Πάλαιρο, ίσως επειδή αποφάσισε να την επισκεφτεί από τα βόρεια, από τη σημερινή λίμνη Βουλκαριά, που στα χρόνια του Στράβωνα ήταν λιμνοθάλασσα⁴⁹ και πιθανότατα στα ακόμα παλιότερα ρηχή, αλλά πλωτή θάλασσα. Πιο πιθανό όμως είναι ότι είχε συμφωνηθεί να συναντηθούν στην Πάλαιρο οι δύο ομάδες. Εκεί κατέληξε και η δεύτερη. Έτσι η πρώτη ομάδα επισκέφτηκε μόνη της έξι πόλεις (Οινιάδες, Κόροντα, Αστακοί, Εύριπος, Αλυζία, Λευκάδα).

Η δεύτερη ομάδα ακολούθησε στεριανούς δρόμους. Από τη Στράτο ανέβηκε στις Φοιτίες (στην Πόρτα Μπαμπινιού), πήγε κατόπιν προς τα βόρεια στη Μεδιώνα, κοντά στην Κατούνα, από εκεί στο Θύρρειο ακολουθώντας την πιο άνετη διαδρομή. Δηλαδή αρχικά προς το Λουτράκι και κατόπιν προς το Δρυμό, για να ανέβει τέλος στον Άγιο Βασίλειο (Θύρρειο). Έτσι δεν πέρασε από την περιοχή της Κομπωτής. Κατόπιν πήγε στον Εχίνο. Από εκεί δεν κατευθύνθηκε αμέσως στην Πάλαιρο, αλλά ανέβηκε στην περιοχή του Λυκόνικου⁵⁰ ακολουθώντας το πέρασμα πίσω από το Μοναστηράκι, το ίδιο που ακολούθησε στις επισκέψεις του και ο Heuzey⁵¹. Έτσι στο Λυκόνικο θα πρέπει να αναγνωρίσουμε την Τορύβεια, αφού η χώρα του Εχίνου συνορεύει με εκείνες του Θυρρείου, της Παλαίρου, του Ανακτορίου, στο πρώτο από τα οποία είχαν πάει ήδη, ενώ στο δεύτερο και το τρίτο πήγαν στη συνέχεια, και τέλος του Λυκονίκου. Δηλαδή τη λεκάνη Λιβάδι, εκείνη του χωριού Βάτος και βορειότερα μάλλον τα υψώματα πίσω από το Μοναστηράκι. Από την Τορύβεια τέλος η ομάδα κατέβηκε πολύ λογικά στην Πάλαιρο⁵², όπου συναντήθηκε με την πρώτη και μαζί πήγαν από στεριά ή από θάλασσα στο Ανακτόριο. Ότι δεν πήγε κατευθείαν από τον Εχίνο στο Ανακτόριο ή την Πάλαιρο είναι φανερό, αφού κάποια από τις δύο ομάδες επισκέφτηκε την Τορύβεια και στη διαδρομή της πρώτης δεν υπάρχει περιοχή πόλης προσιτή από τη θάλασσα μεταξύ Ευρίπου και Αστακών αφενός και Αλυζίας αφετέρου⁵³. Έτσι και η δεύτερη ομάδα επισκέφτηκε μόνη της έξι πόλεις (Στράτος, Φοιτίες, Μεδιώνα, Θύρρειο, Εχίνος, Τορύβεια). Μαζί και οι δύο επισκέφτηκαν δύο πόλεις.

Στη συνέχεια διαμορφώθηκε ο κατάλογος έτσι:

⁴⁸ Στη θάλασσα διαδρομή από τους Αστακούς στην Αλυζία υπάρχει μόνο ένα μικρό αγκυροβόλο, ο Σταυρολιμνιάς, που πρέπει να ανήκε στην περιοχή άλλης πόλης, το οικιστικό όμως κέντρο της οποίας φαίνεται ότι βρισκόταν πολύ βορειότερα, στη λεκάνη του Αρχοντοχωριού (βλ. πιο κάτω), πράγμα που κάνει πάρα πολύ απίθανο ότι το αγκυροβόλο αυτό θα χρησίμευε για λιμάνι της. Στον Σταυρολιμνιά (Στραβολιμνιά κατ' αυτόν) ο Leake πρότεινε να τοποθετήσουμε το Σόλλιον, μολονότι δεν είχε δει κανένα αρχαίο ίχνος (Travels in North. Greece, IV, 14, 18 π.).

⁴⁹ Στραβ. 10 2 21 "μεταξύ Λευκάδος καί τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου λιμνοθάλαττά ἐστίν Μυρτούντιον λεγομένη". Θα πρέπει να δεχτούμε μαζί με τον Oberhummer, ο.π.π. 19, ότι πρόκειται για τη Βουλκαριά. Στα 1959 στο συνοικισμό του Αγίου Νικολάου σκάβοντας κανάλι για να την ενώσουν με τη θάλασσα βρήκαν μεγάλους δόμους ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής που πρέπει να δήλωναν την ύπαρξη κτηρίων ή - και αυτό είναι πιο ενδιαφέρον - χτιστού καναλιού με το οποίο η λεκάνη επικοινωνούσε με τη θάλασσα: BCH 84, 1960, 744 (Ch.d.F.).

⁵⁰ Heuzey, ο.π.π. 404 π.: Ρωμαίος, ο.π.π., 122: Klaffenbach, SBPrAW 1935, 720: Philippson-Kirsten, ο.π.π. 385, 586.

⁵¹ ο.π.π. 404.

⁵² Για τη θέση της πόλης βλ. πιο πάνω σημ. 14. Ο δρόμος που από την περιοχή Λυκόνικου κατεβαίνει σε εκείνη της Παλαίρουι ελέγχεται από το φρούριο Ξυλόκαστρο: Heuzey, ο.π.π. 379, 403. Οι Philippson-Kirsten, ο.π.π. 384, το τοποθετούν νοτιοανατολικά από τη Ζαβέρδα, ίσως εξ αιτίας παρανόησης του κειμένου του Heuzey.

⁵³ Το μόνο αγκυροβόλο όπως είπαμε πιο πάνω, σημ. 47, είναι ο Σταυρολιμνιάς. Η πόλη στην περιοχή της οποίας ανήκει (βλ. πιο κάτω) δεν μπορεί να θεωρηθεί προσιτή από τη θάλασσα.

1. A1. Οινιάδαι
2. B1. Στράτος
3. B2. Φοιτίαι
4. A2. Κόροντα
5. B3. Μεδιών
6. A3. Αστακοί
7. A4. Εύριπος
8. B4. Θύρρειον
9. B5. Εχίνος
10. B6. Τορύβεια
11. A5. Αλυζία
12. A6. Λευκάς
13. A + B1. Πάλαιρος
14. A + B2. Ανακτόριον

Υπάρχει όμως και άλλη δυνατή ερμηνεία, που μου φαίνεται ακόμα πιθανότερη. Ότι η σειρά αναφοράς του καταλόγου δεν αποτυπώνει καμιά διαδρομή επίσκεψης θεαρών, αλλά ακολουθεί γενικώς γεωγραφική τάξη σε τέσσερις “ζώνες”. Η πρώτη είναι η “ανατολική” με τις δύο παραμεθόριες πόλεις που όρισαν θεαροδόκους, πρώτη την παράλια και δεύτερη τη μεσόγεια. Τους Οινιάδες και τη Στράτο. Ακολουθεί η δεύτερη που θα μπορούσε να ονομαστεί ανατολικότερη από τις εσωτερικές και περιλαμβάνει στο κέντρο τις Φοιτίες, νοτιότερα τα Κόροντα, ακόμη νοτιότερα τους Αστακούς και κοντά τους τον Εύριπο. Η τρίτη ζώνη είναι η δυτικότερη από τις “εσωτερικές” περιλαμβάνοντας το Θύρρειο στα βόρεια και κοντά του τον Εχίνο και την Τορύβεια και την Αλυζία στα νότια. Η τέταρτη είναι η δυτική και για αυτό πρώτη μνημονεύεται η δυτικότερη Λευκάδα και κατόπιν η Πάλαιρος και το Ανάκτορο.

Μετά από αυτά μπορούμε να προχωρήσουμε στον ακόλουθο κατάλογο ταυτίσεων των ακαρνανικών πόλεων και των επικρατειών τους:

1. *Οινιάδαι*. Δεν αμφισβητείται ότι ταυτίζονται με το Τρικαρδόκαστρο⁵⁴. Η χώρα τους πρέπει να ήταν οι προσχωσιγενείς περιοχές στις εκβολές του Αχελώου που ασφαλώς είχαν πολύ διαφορετική μορφή από τη σημερινή, καθώς πιθανότατα και η περιοχή ανάμεσα στα χωριά Κατοχή και Πεντάλοφος, δυτικά από τον Αχελώο.

2. *Ματρόπολις*. Η χώρα της συνόρευε με εκείνη των Οινιάδων⁵⁵ και η πόλη, το οικιστικό κέντρο, βρισκόταν κοντά στον Αχελώο⁵⁶. Επομένως η πόλη πρέπει να αναγνωριστεί στα ερείπια κοντά στην Παλαιομάνινα⁵⁷. Φαίνεται ότι η χώρα κατελάμβανε την περιοχή με μαλακές κλίσεις από το ποτάμι στα ανατολικά ως τα απότομα υψώματα που τη χώριζαν από τη λεκάνη της Χρυσοβίτσας στα δυτικά. Στα νότια έφτανε ως το

⁵⁴ Βλ. πιο πάνω σημ. 5. Σχέδιο των ερειπίων βλ. στον E. Kirsten, “Oiniadai” RE XVII, στ. 2217-8 (γενικό) και 2219 (φρούριο λιμανιού).

⁵⁵ Αφού είχαν κοινά σύνορα: IG² IX 1 2 3B.

⁵⁶ E. Kirsten, RE XVII, 2209· XVIII, 2365 π. · XIX, 2304.

⁵⁷ Στίτσο του χώρου με τη διαδρομή των οχυρώσεων βλ. στο E. Kirsten, RE XVIII, 2365.

Πεντάλοφο, ενώ στα βόρεια το φυσικό της όριο δεν ήταν παρά μια χαμηλή υδροκριτική στη μέση περίπου της απόστασης ανάμεσα στην Παλαιομάνινα και τη Ρίγανη.

3. *Δηριείς*. Όπως σημειώσαμε πρέπει να κατείχαν περιοχή που συνόρευε με τη Στρατική, ενώ συγχρόνως βρισκόταν σε επαφή με τον Αχελώο. Άρα βορειότερα από τη Ματροπολίτιδα. Πιθανότατα επομένως το οικιστικό της κέντρο ήταν το Παλιόκαστρο της Ρίγανης⁵⁸. Το οχύρωμα είναι απλό και ίσως πρωιμότερο από τα λοιπά ακαρνανικά⁵⁹, μπορεί επομένως να είναι αυτό που διαμόρφωσαν οι εξόριστοι στα 314 π.Χ. Οινιάδες μαζί με τους άλλους Ακαρνάνες, τότε που οι Δηριείς είχαν επεκταθεί δυτικά από το ποτάμι και επιχείρησαν ανεπιτυχώς⁶⁰ να εδραιώσουν την κυριαρχία τους εκεί οχυρώνοντας το Αγρίνιο⁶¹. Έτσι η Σαυρία, το σημείο όπου συγκεντρώθηκαν οι Οινιάδες, ήταν κώμη ή θέση στην αρχική (και την κατοπινή) χώρα των Δηριέων. Πάντως η Σαυρία πρέπει να βρισκόταν στη χώρα κάποιων άλλων Ακαρνάνων, όταν εγκαταστάθηκαν οι Οινιάδες. Δεν θα ήταν πρωτοφανές και στη συνέχεια το πολιτικό κέντρο του λαού των Δηριέων να λεγόταν Σαυρία⁶². Η χώρα τους πρέπει να απλωνόταν επίσης όπως εκείνη των Ματροπολιτών ανάμεσα στον ποταμό και την απότομη ράχη που συνεχίζεται προς τα βόρεια, ανατολικά από τον Πρόδρομο και τη Σκορτού. Στα βόρεια πρέπει να έφτανε στη Γαλίτσα (Μικρό Οζερό) που μπορεί στα αρχαία χρόνια να μην ήταν λίμνη, αλλά ίσως βάλτος.

Ο μικρός οχυρωμένος οικισμός της Σκορτούς⁶³ που μερικοί τον ταυτίζουν με τους Δηριείς⁶⁴ δεν ανήκε σε αυτούς, όπως σωστά επισήμανε ο Kirsten⁶⁵. Φαίνεται μάλλον ότι ήταν κώμη που ανήκε στις Φοιτίες, αφού βρίσκεται στο άκρο μεν, αλλά σαφώς μέσα στη χώρα τους⁶⁶. Και ίσως η οχύρωσή της ανάγεται σε εποχή που η Στρατική (μαζί με τους Δηριείς και τη Ματρόπολη) θα ανήκε στους Αιτωλούς, ενώ οι Φοιτίες στην Ακαρνανία.

4. *Στράτος*. Η θέση της είναι αναμφισβήτητη. Η χώρα της περιλάμβανε εκτός από την παραποτάμια περιοχή, και το χώρο της Γαλίτσας, πιθανότατα τη λεκάνη της Λεπενούς και τις γύρω πλαγιές, αλλά και το χώρο μεταξύ του Πεταλά, του Ρίβιου⁶⁷ και της Γαλίτσας.

5. *Μεδιών*. Πολύ πειστικά αναγνωρίζεται στα ερείπια κοντά στην Κατούνα⁶⁸. Η χώρα της ήταν η λεκάνη του χωριού αυτού και ίσως έβγαινε ως το Λουτράκι, ενώ νότια έφτανε ως το Ρίβιο. Μπορεί κατά καιρούς να επεκτεινόταν και σε τμήματα τουλάχιστον

⁵⁸ Βλ. πιο πάνω σημ. 26-29.

⁵⁹ Περιγραφή των ερειπίων δίνει ο Heuzey, ο.π.π. 364 π.

⁶⁰ Διοδ. 19 68.1.

⁶¹ Διοδ. 19 67.3-5.

⁶² Για παρόμοια φαινόμενα βλ. L. Lerat, Les Locriens de l' Ouest, II, 1952, 31.

⁶³ Heuzey, ο.π.π. 364 κ.π. Philippson-Kirsten, ο.π.π. 398, 578, 586.

⁶⁴ Ρωμαίος, ο.π.π. 113 π.

⁶⁵ Philippson-Kirsten, ο.π.π. 398. Βλ. και H. Treidler, RE Suppl. X, 398 π.

⁶⁶ Βλ. πιο κάτω σ. 81.

⁶⁷ Σήμερα ονομάζεται Αμβρακία. Πρόκειται για λάθος που οφείλεται στο ότι ένα χωριό στην περιοχή λεγόταν Αμπρακία και πιστεύτηκε ότι κατείχε τη θέση της αρχαίας πόλης με αυτό το όνομα, ενώ είναι πλέον βέβαιο ότι η αρχαία Αμπρακία ή Αμβρακία βρισκόταν στη θέση της κατόπιν Άρτας.

⁶⁸ Kroll, "Medion" RE XV, 102. Heuzey, ο.π.π. 347, όπου και περιγραφή Philippson-Kirsten, ο.π.π. 332, 376, 577 π. 586, 607 π., 630

της ανατολικής λεκάνης της Κομπωτής (Ποδοβίντσα ή Ποδολοβίντσα του Heuzey, ο οποίος λανθασμένα την ταύτισε με την εσωτερική ακαρνανική λίμνη που αναφέρει ο Ξενοφών, αφού δεν πρόκειται για λίμνη, αλλά για βύθισμα που απλώς σε κάποιες εποχές κρατάει νερό)⁶⁹.

6. *Φοιτίαι*. Όμοια πολύ πειστικά αναγνωρίζεται στο Κάστρο της Πόρτας⁷⁰, βόρεια από το χωριό Μπαμπίνι. Η θέση του οικιστικού κέντρου δείχνει ότι η πόλη έλεγχε και τη λεκάνη του Αετού (Μέγας Κάμπος) στα βόρεια, και την άνω λεκάνη του Γερω-Πόρου, δηλαδή του χωριού Μπαμπίνη στα νότια. Τα προς τα εκεί όρια της πρέπει να βρίσκονταν κάπου στα στενά όπου είναι το χωριό Μαχαιράς. Τα ανατολικά στο Λυκοβίτσι⁷¹ και στη συνέχεια μάλλον στην όχθη του Ρίβιου. Τα βόρεια φαίνεται ότι έφταναν στο Μιροβίγλι, τα δυτικά στα βουνά πάνω από τον Αετό και τα νοτιοδυτικά σε εκείνα πάνω από το Μπαμπίνι. Στο ανατολικότατο άκρο αυτής της χώρας βρίσκεται ο μικρός οικισμός της Σκορούς που για αυτό συνάγουμε ότι ήταν κόμη των Φοιτιών. Το μικρό οχύρωμα κοντά στην Κωνωπίνα⁷² είχε ίσως τον ίδιο χαρακτήρα, αλλά μπορεί το ίδιο καλά να ανήκε στη Μεδιώνα.

7. *Κόροντα*. Με όμοια μεγάλη πιθανότητα αναγνωρίζονται στα ερείπια κοντά στη Χρυσοβίτσα⁷³ και η χώρα τους πρέπει να είναι η κάτω λεκάνη του Γερω-Πόρου με τις πλαγιές εκατέρωθεν. Στα αρχαία χρόνια η χώρα αυτή θα είχε μέτωπο στη θάλασσα, αφού το Λεσίνι και μέρος τουλάχιστον της βόρειας προβολής του θα πρέπει να ήταν θάλασσα. Για τη θέση όπου πιθανώς θα πρέπει να αναζητηθεί το επίνειο της πόλης μιλήσαμε πιο πάνω.

8. *Εύριπος*. Σημειώσαμε ήδη ότι μάλλον θα πρέπει να τον αναγνωρίσουμε στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα. Ίσως στη χώρα του εκτός από τη μικρή λεκάνη και τις γύρω πλαγιές περιλαμβάνονταν και κάποιες τουλάχιστον από τις Εχινάδες, δηλαδή το Καρλονήσι, το Προβατί, ο Ποντικός. Αλλά ακόμη πιθανώς και η Δρακονέρα δυτικότερα και ο Πεταλάς νοτιότερα⁷⁴. Ο τόπος ευνοεί πολύ την αλιευτική δραστηριότητα.

9. *Αστακοί*. Ταυτίζονται με τα ερείπια του Δραγαμέστου⁷⁵. Η χώρα τους είναι η λεκάνη αυτού του χωριού με τις πλαγιές κυρίως προς τα ανατολικά, ενώ δυτικά τα βουνά και οι γκρεμοί σχηματίζουν πραγματικό τείχος. Βόρεια πρέπει να έφτανε ως τα στενά, πέρα από τα οποία ανοίγεται η μικρή λεκάνη των Βλυζιανών.

10. *Αλυζία*. Η πόλη αναγνωρίζεται στα ερείπια κοντά στην Καντήλα⁷⁶ και η χώρα της είναι η ομώνυμη λεκάνη με απότομα βουνά προς τα δυτικά, τα βόρεια, τα βορειοα-

⁶⁹ Heuzey, ο.π. 358. Βλ. και Oberhammer, ο.π. 120 κ.π.

⁷⁰ Βλ. και πιο πάνω σημ. 7. Σχέδιο του χώρου και των καταλοίπων στον Kirsten, RE XX, 441-442.

⁷¹ Philippson-Kirsten, ο.π. 398, 577 π., 618, 637. Ο Heuzey, ο.π. 365 π., αναφέρει μικρό φρούριο στο πιο ψηλό σημείο του, πάνω από ομώνυμο μοναστήρι, στη θέση μεσαιωνικού κάστρου. Ο αρχαίος περίβολος είναι μικρότερος από τον μεσαιωνικό και διαθέτει δύο ορθογώνιους πύργους.

⁷² Heuzey, ο.π. 355. Η θέση λέγεται Ψάρι. Παρατήρησε εκεί τείχος τελείως ερειπωμένο από αργούς λίθους και κοντά του πολλά πηγάδια και το θεώρησε μάλλον οχυρή κόμη. Βλ. και Philippson-Kirsten, ο.π. 397.

⁷³ Βλ. πιο πάνω σημ. 8, και Geiger, "Korontia" RE XI, 1435. Περιγραφή των ερειπίων από τον Heuzey, ο.π. 367 κ.π.

⁷⁴ Βλ. πιο πάνω σημ. 34.

⁷⁵ Βλ. πιο πάνω σημ. 9. Περιγραφή των ερειπίων από τον Heuzey, ο.π. 419 π.

⁷⁶ Βλ. πιο πάνω σημ. 13. Περιγραφή των ερειπίων από τον Heuzey, ο.π. 408 κ.π.

νατολικά και τα ανατολικά⁷⁷. Το προς τη θάλασσα μέτωπό της σχηματίζει δύο όρμους, του Μύτικα και του Βούλκου, όπου πρέπει να βρισκόταν το λιμάνι “του Ηρακλέους”⁷⁸.

11. *Πάλαιρος*. Βέβαιη πρέπει να θεωρηθεί η αναγνώριση της πόλης στα ερείπια της Κεχροπούλας⁷⁹. Η χώρα της περιλάμβανε τον παραλιακό κάμπο της Ζαβέρδας. Έφτανε βόρεια ως τη λιμνοθάλασσα στα χρόνια του Στράβωνα Μυρτούνιον που σήμερα είναι η λίμνη Βουλκαριά⁸⁰ μαζί με τις ελώδεις περιοχές που την περιβάλλουν. Στα δυτικά είχε τα υψώματα της χερσονήσου της Πλαγιάς⁸¹, ενώ στα ανατολικά υπήρχε επικοινωνία με την περιοχή της Τορύβειας⁸² ανάμεσα από αρκετά απότομα βουνά. Στα βορειοδυτικά το όριο της πρέπει να ήταν το ύψωμα Κονιδάρης.

12. *Λευκάς*. Ούτε για αυτής τη θέση υπάρχει αμφιβολία⁸³. Χώρα της αποτελούσε το νησί καθώς και τα κοντινά του μικρότερα⁸⁴, αλλά διέθετε και περαιά⁸⁵, δηλαδή χώρα επί της ηπειρωτικής Ακαρνανίας, ανατολικά από το κανάλι. Αυτή πρέπει να ήταν η διπλή λεκάνη των χωριών Πλαγιά και Περατιά.

13. *Ανακτόριον*. Επίσης δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η πόλη βρισκόταν στον Άγιο Πέτρο, κοντά στη Νέα Καμάρινα⁸⁶. Η χώρα του περιλάμβανε και τη μεγάλη χερσόνησο του Ακτίου (Πούντα) και το ιερό του Απόλλωνα⁸⁷. Ορίζεται από τη θάλασσα στα δυτικά και τα βόρεια και από τη λίμνη Βουλκαριά, δηλαδή το Μυρτούνιον, στα νότια. Ενώ το ανατολικό της όριο σχηματίζει η χερσόνησος που καταλήγει στο ακρωτήριο Παναγιά και νοτιότερα το ύψωμα Ορνίτσα (παλιότερα Αρνίτσα).

14. *Εχίνος*. Όπως σημειώσαμε πρέπει να αναγνωρισθεί στα ερείπια οχυρωμένης πόλης στον Άγιο Ηλία και το επίνειό του να βρισκόταν κάπου στη Βόνιτσα. Εκεί δεν έχουν επισημανθεί αρχαία κατάλοιπα, αλλά ίσως τα εξαφάνισε η υστερότερη εντατική οικοδόμηση⁸⁸. Πυρήνας της χώρας του πρέπει να θεωρηθεί η λεκάνη ανάμεσα στο Μοναστηράκι και τη Βόνιτσα, αλλά ίσως τα ψηλότερα μέρη της προς τα νοτιοανατολικά ελέγχονταν από το Θύρρειο, στον Άγιο Βασίλειο, ενώ η θέση του οικιστικού κέντρου κάνει πιθανή την υπόθεση ότι ο Εχίνος θα έλεγχε και τμήμα τουλάχιστον του κάτω

⁷⁷ Για το φρούριο Καστρί που περιλαμβάνεται στη χώρα της Αλυζίας βλ. Heuzey, ο.π.λ. 411 κ.π.· Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 388 π.· W. Kovaskovic, “Zu drei Baudenkmalern aus Alyzia” Ath. Mitt. 97, 1982, 195-210.· Th. Boyd, “The reliefs at Kastri near Alyzia”, Ath. Mitt. 100, 1985, 327-331. Εκεί και σχέδιο του οχυρώματος στη σελ. 329.

⁷⁸ Κ. Ρωμαίος, “Τό ἤρωον τῆς Ἀλυζίας”, ΑΕ 1930, 141 κ.π.

⁷⁹ Βλ. πιο πάνω σημ. 15. Σχέδιο στο Noack, ΑΑ 1916, 221 (το ίδιο στο E. Kirsten, RE XVIII, 2485-6.)

⁸⁰ Βλ. πιο πάνω σημ. 49.

⁸¹ Για το φρούριο της Στέρνας βλ. Heuzey, ο.π.λ. 397 κ.π.· Ρωμαίος, ο.π.λ. 114· Philippson-Kirsten ο.π.λ. 382. Για τα μικρότερα των Τρικώρων και του Φαγιά, Ρωμαίος, στο ίδιο· Philippson-Kirsten, στο ίδιο.

⁸² Δηλαδή του Λυκόνικου (βλ. πιο πάνω). Για το δρόμο ανάμεσα στο Μοναστηράκι και τη Ζαβέρδα βλ. Heuzey, ο.π.λ. 379.

⁸³ Bürchner, RE XII, 2235 π.· W. Dörpfeld, Alt Ithaka I, 1927, 267 κ.π.

⁸⁴ Bürchner, στο ίδιο, 2237.

⁸⁵ Στο ίδιο, 2234.

⁸⁶ Βλ. πιο πάνω σημ. 16. Κάτοψη των ερειπίων που τις περισσότερες πέτρες τους τις πήρε ο Αλή Πασάς για να χτίσει το φρούριο της Πούντας βλ. στον Leake, ο.π.λ. III, 493. Περιγραφή από τον Heuzey κυρίως, ο.π.λ. 383 κ.π. Πρβ. και Klaffenbach, SBPrAW 1936, 720 και IG IX 1, 2 σ. 4 κ.π.· Kirsten, ΑΑ 1941, 105

⁸⁷ Philippson-Kirsten, ο.π.λ. 381, 562, 588, 639. Περιγραφή στον Heuzey, ο.π.λ. 388 π.· Klaffenbach, SBPrAW 1935, 720 π.

⁸⁸ Βλ. πιο πάνω σημ. 40-45.

μέρους της λεκάνης των Παλιάμπελων⁸⁹, ανατολικότερα από τη Βόνιτσα, αλλά ασφαλώς όχι πέρα από τη μαλακή ράχη που χωρίζει αυτή τη λεκάνη από τη γειτονική της Ρούγας.

15. *Τορύβεια*. Όπως αναφέραμε θα πρέπει να αναγνωριστεί στα ερείπια στη θέση Λυκόνικου⁹⁰. Η χώρα της έχει για κέντρο την ορεινή λεκάνη Λιβιάδι, αλλά πιθανώς επεκτεινόταν και στη λεκάνη Βάτου-Βάρνακα, νοτιότερα, και στα υψώματα πάνω από το Μοναστηράκι, βορειότερα.

16. *Θύρρειον*. Αναγνωρίζεται με βεβαιότητα στα ερείπια του Αγίου Βασιλείου⁹¹. Η χώρα του απλωνόταν προς τα βόρεια σε όλη την παραθαλάσσια περιοχή ανατολικά από εκείνη του Εχίνου περιλαμβάνοντας πάντως τη Ρούγα, στα ερείπια της οποίας θα πρέπει να αναγνωρίσουμε τη θέση του επινείου του Ηράκλεια, και φτάνοντας μάλλον ως τον όρμο του Λουτρακίου, που ψηλά βουνά με ένα μόνο πέρασμα τον χωρίζουν από τη χώρα της Μεδιώνας. Ψηλότερα περιλάμβανε τις ορεινές περιοχές των χωριών Αντώνης και Σπαροχώρι και ίσως και τη μικρή λεκάνη του χωριού Βούστρι, η οποία φαίνεται πάρα πολύ μικρή για να μας επιτρέψει να υποθέσουμε πως θα μπορούσε να είναι χώρα άλλης αυτόνομης κοινότητας, πόλης, έστω και μικρής. Η θέση του οικιστικού κέντρου στο δυτικό όριο της ευρύτερης λεκάνης απορροής δείχνει ότι ίσως κατά περιόδους η πόλη θα έλεγχε και μέρος των ψηλότερων περιοχών προς τα δυτικά και τα νοτιοδυτικά της.

17. Μια ακόμα πόλη που το όνομά της αναφέραμε στην αρχή τοποθετείται με επαρκή πιθανότητα. Η *Λιμναία*⁹². Το οικιστικό της κέντρο αναγνωρίζεται στα ερείπια του Καρβασαρά (Αμφιλοχίας⁹³). Η χώρα της ορίζεται εύκολα ανάμεσα στον Πεταλά στα ανατολικά και το ανατολικό όριο της χώρας της Μεδιώνας στα δυτικά. Στα βόρεια βγαίνει στον ομώνυμο όρμο, ενώ στα νότια περιβάλλει το μακρύ σκέλος που εκπέμπει η λίμνη Ρίβιο προς τα βόρεια. Έτσι στις δυτικές πλαγιές του Πεταλά πρέπει να συνόρευε με τη Στρατική.

Εκτός όμως από αυτά τα δεκαεπτά η φιλολογική και επιγραφική παράδοση διέσωσε μερικά ακόμη ονόματα. Επιγραφικά γνωρίζουμε τα Φοκρέα⁹⁴, Υπώρεια⁹⁵,

⁸⁹ Αν και η τοποθέτηση του οικιστικού-διοικητικού κέντρου στο όριο της περιοχής δεν είναι άπιθανη, εφ' όσον μάλιστα με αυτόν τον τρόπο βρισκόταν στη μέγιστη απόσταση από την κορινθιακή -και μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο εχθρική- πόλη του Ανακτορίου, ενώ η αμέσως προς τα ανατολικά περιοχή μπορεί να ανήκε κάλλιστα στην ομοεθνή ισχυρή πόλη του Θυρρείου.

⁹⁰ Βλ. πιο πάνω σημ. 50, 51. Περιγραφή των ερειπίων από τον Heuzey, ο.π.π. 404 π.

⁹¹ Βλ. πιο πάνω σημ. 11. Σχέδιο του χώρου και των καταλοίπων βλ. στο E. Kirsten, Die griechische Polis als historisch-geographisches Problem des Mittelmeerraums, 1956, 59.

⁹² Η πόλη αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Θουκυδίδη 2 80 ως “ἀτείχιστος κόμη”. Σε συνάρτηση με τα γεγονότα του 429 (2 102-7) λέει ότι ο Ευρύλοχος ξεκινώντας από το Πρόσχιον πέρασε από τη Στρατική, τη χώρα των Φοιτών, τα άκρα της χώρας της Μεδιώνας και μέσα από τη Λιμναία (χώρα) πέρασε στη μη ακαρνανική Αγραία. Με το διαμελισμό της Ακαρνανίας, αμέσως ή μετά από περίοδο ηπειρωτικού ελέγχου, έπεσε στα χέρια των Αιτωλών. Το 219 ο Φίλιππος Ε΄ της Μακεδονίας αποβίβαστηκε εδώ ξεκινώντας την επιδρομή του που δια της Στρατικής τον έφερε κατόπιν ως το Θέρμο (βλ. Klaffenbach IG IX 1,2 Fasti Acarnanici στις αντίστοιχες χρονολογίες). Αν δεν είχε γίνει ήδη και πάλι ακαρνανική, θα έγινε με αυτή την ευκαιρία. Για την ιστορία, την ταύτιση και τα κατάλοιπα καθώς και την παλαιότερη βιβλιογραφία βλ. στο Philippson-Kirsten, ο.π.π. 331, 578, 586, 610, 616 π., 619, 630, 638π.

⁹³ Περιγραφή των ερειπίων στον Heuzey, ο.π.π. 319 κ.π. και σχέδιο στον πιν. V.

⁹⁴ Στο τέλος του 3ου αιώνα, στη συμφωνία Ακαρνανικού Κοινού και Ανακτορίων για το ιερό του Ακτίου Απόλλωνα, γραμματέας της βουλής των Ακαρνανών μνημονεύεται ένας Φοκρέαν (G. Habicht, “Eine Urkunde des akarnanischen Bundes”, Hermes 1957, 86 κ.π.· Klaffenbach, IG² IX 1.2 σ. 73 π.) και στους υπογράφοντες την ίδια περίπου εποχή το ψήφισμα για τους αγώνες της Λευκοφρυνηής εμφανίζονται και οι [Φ]οκρείς (Klaffenbach, στο ίδιο, σ. 71· H. van Effenterre, BCH 77, 1953, 176).

⁹⁵ Αναφέρεται στην επιγραφή των θεαροδόκων, όχι όμως μεταξύ των πόλεων της Ακαρνανίας. Επιγραφή από τον Πειραιά γράφει “Θερίδας | ’Ακαρναν | ’Υπωρέα(της)”: L. Robert, Hellenica I, 108.

Τύρβειον⁹⁶ και Τειρείοι⁹⁷. Μόνο η πρώτη από αυτές είναι σίγουρα πόλη της κυρίως Ακαρνανίας. Έδωσε μάλιστα και άρχοντα του Κοινού⁹⁸. Η *Φοκρέα*. Οι *Υπώρειες* είναι γνωστές από δύο επιγραφές. Η μία είναι ο ίδιος κατάλογος των θεαροδόκων που μας απασχόλησε πιο πάνω. Εκεί πριν από τον πίνακα με τον τίτλο Ακαρνανία βρίσκεται άλλος με τον τίτλο Αιτωλία και ακολουθεί τρίτος με τον τίτλο Ήπειρος. Μετά το τέλος του και πριν αρχίσει κατάλογος με σικελιωτικές πόλεις, παρεμβάλλεται μικρός κατάλογος με τις πόλεις Άργος, Άκριπος, Υπώρειαι, Θερμινέα, Φιλεία και Πρόσχεον. Η πρώτη είναι προφανώς το Αμφιλοχικό Άργος, πόλη όμορος της Ακαρνανίας και σε διάφορα διαστήματα μέλος του Ακαρνανικού Κοινού. Η τελευταία, το Πρόσχεον, ταυτίζεται ασφαλώς με το γνωστό και από αλλού Πρόσχιον και είναι υστερότερα πόλη της Αιτωλίας στη νότια περιοχή της και κοντά στην ανατολική όχθη του Αχελώου ή στα όρια ανάμεσα στην Παραχελωίτιδα και τη λεκάνη της Τριχωνίδας⁹⁹. Αν ο κατάλογος αναφέρεται σε πόλεις της ίδιας γεωγραφικής περιοχής, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι αυτή απλώνεται από την Αμφιλοχία ως τα ανατολικά και νοτιοανατολικά της κατόπιν Αιτωλίας, δηλαδή την Παραχελωίτιδα. Την περιοχή αυτή διεκδικούν οι Ακαρνάνες τουλάχιστον στο τέλος του 4ου αιώνα. Στο Αγρίνιο, που το όνομά του δείχνει ότι δεν μπορεί να χωριστεί από τους Αγραίους, βορειότερα από το Πρόσχιον, οχυρώνονται οι Δηριείς και άλλοι Ακαρνάνες στα 314 και αμέσως μετά εκβάλλονται από τους Αιτωλούς¹⁰⁰. Ο Klaffenbach είχε θεωρήσει ότι η ακαρνανική κατοχή της περιοχής αρχίζει ήδη από το 338¹⁰¹. Αν μόνο αυτές ήταν οι πληροφορίες δεν θα ετίθετο πρόβλημα για το αν οι αναφερόμενες πόλεις περιλαμβάνονταν στην Ακαρνανία, τουλάχιστον με τη στενή έννοια. Όπως δεν περιλαμβάνονταν η πρώτη και η τελευταία, το ίδιο θα συνέβαινε και με τις ενδιάμεσες. Υπάρχει όμως επιτύμβια επιγραφή του 4ου αιώνα από τον Πειραιά που αναφέρει “Θεαρίδης | Ἄκαρνάν | Ὑπωρεά (της)”. Εξ αιτίας αυτής ο Robert¹⁰² οδηγήθηκε να αναζητήσει την πόλη στην ανατολική Ακαρνανία. Τα πράγματα όμως δείχνουν ότι μόνη πιθανή ερμηνεία είναι να γράφεται ο Θεαρίδης Ακαρνάν, επειδή οι Υπώρειες θα ήταν στην εποχή του μέλος του Ακαρνανικού Κοινού ή επειδή ο ίδιος θα ήταν Ακαρνάνας, πολίτης των Υπωρείων που θα ελέγχονταν από την Ακαρνανία. Οι Υπώρειες θα πρέπει να αναζητηθούν είτε στην Αμφιλοχία είτε στο παρά τον Αχελώο τμήμα της Αγραίας, δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή του Αγρινίου. Το ίδιο θα πρέπει να συνέβαινε και με την Άκριπο που η τάξη αναφοράς της δείχνει ότι μάλλον θα βρισκόταν γενικά μεταξύ Άργους και Υπωρείων. Το πιο πιθανό είναι πως πρόκειται για πόλη Αμφιλοχική. Πάντως στην εποχή της σύνταξης του καταλόγου των θεαροδόκων ούτε αυτές, ούτε καν το Πρόσχεο δεν ανήκουν στην Αιτωλία ή την Ακαρνανία. Πιθανότερο μου φαίνεται ότι η Αγραία έφτανε ως το Πρόσχεο και οι συντάκτες της επιγραφής θεωρούσαν και τους Αμφιλόχους και τους Αγραίους Ήπειρώτες και για αυτό με τις πόλεις

⁹⁶ FdD III 3 203: “Σατύρω Νικομάχου Ἄκαρνάνι ἐκ Τυρβείου”.

⁹⁷ IG VII 2418. Αναφέρει χρηματικές συνδρομές Ακαρνάνων προς τους Βοιωτούς για τον πόλεμο εναντίον των Φοκέων. Ένας από τους “πρισιγείες” των Ανακτορίων είναι ο Άρκος Τειρείος.

⁹⁸ Βλ. τη σημ. 94 Klaffenbach, IG² IX 1.2 σ. 73 π.

⁹⁹ Philippson - Kirsten, ο.π.π. 343· E. Kirsten, “Proschion” RE XXIII 840 κ.π.

¹⁰⁰ Διοδ. 19 67.3-5, 68.1. Βλ. και Klaffenbach, IG² IX 1.1 σ. XIV· IX2 1.2 σ. XVII.

¹⁰¹ Στο ίδιο.

¹⁰² Βλ. πιο πάνω σημ. 95.

τους κλείνουν τον κατάλογο των εθνών και πόλεων της Ηπείρου. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι το Άργος μνημονεύεται ευθύς μετά την Αμτράκια.

Το *Τύρβειον* μας είναι γνωστό από μία μόνο δελφική επιγραφή που αναφέρει Ακαρνάνα εκ Τυρβείου¹⁰³. Έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για άλλη γραφή, ίσως οφειλόμενη σε διαφορά προφοράς, του Θυρρείου και επομένως ταυτίζεται με εκείνο¹⁰⁴. Ο Kirsten προτίμησε να το ταυτίσει με την Τορύβεια¹⁰⁵. Παρά ταύτα δεν αποκλείεται να είναι ορθή η γνώμη του Daux και να μην ταυτίζεται ούτε με το ένα ούτε με την άλλη¹⁰⁶. Σε αυτή την περίπτωση δεν αποκλείεται να πρόκειται για πόλη που για κάποια περίοδο ανήκει στο Κοινό των Ακαρνάνων, χωρίς όμως να είναι μέρος της κυρίως Ακαρνανίας, όπως φαίνεται ότι συμβαίνει και με τις Υπώρειες.

Τους *Τειρείους* τους γνωρίζουμε επίσης από μια μόνο επιγραφή που αναφέρει χρηματικές συνδρομές Ακαρνανικών πόλεων προς τους Βοιωτούς για ενίσχυσή τους στον πόλεμο κατά των Φωκέων¹⁰⁷. Εκεί ένας “πρισιγύς” των Ανακτορίων αναφέρεται ως Άρκος Τειρείος. Επειδή φαίνεται ότι στις άλλες περιπτώσεις οι “πρισιγείς” είναι πολίτες της ίδιας της πόλης που δίνει την εισφορά, μοιάζει πιο πιθανό οι Τειρείοι να είναι κάτοικοι μάλλον μιας κώμης του Ανακτορίου, χωρίς βέβαια να αποκλείεται να πρόκειται για διακριτή Ακαρνανική πόλη, που θα ανέμενε κανείς να είναι γειτονική με το Ανακτόριον. Πάντως ενδείξεις ύπαρξης κώμης που θα πρέπει να υπαγόταν πολιτικά στο Ανακτόριο υπάρχουν στον Άγιο Νικόλαο, στο άλλοτε στόμιο της λιμνοθάλασσας Μυρτούνιον¹⁰⁸. Το πιο πιθανό παραμένει οι Τειρείοι να ήταν κώμη του Ανακτορίου.

Αλλά δώδεκα ονόματα μας είναι γνωστά από φιλολογικές, ή και μόνο λεξικογραφικές πηγές. Ο Στέφανος Βυζάντιος μόνος αναφέρει ακαρνανική πόλη *Απολλωνία* σημειώνοντας ότι βρισκόταν σε μία από τις Εχινάδες. Αν και δεν είμαστε βέβαιοι ότι όταν ο Στέφανος γράφει “πόλις” πρόκειται πράγματι για πόλη με τη θεσμική σημασία του όρου και όχι απλώς για οικισμό, επειδή οι Εχινάδες είναι πολύ μικρές για να βρισκείται σε μία από αυτές πραγματική πόλη¹⁰⁹, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ίσως πρόκειται για μια πόλη που υπήρχε στο νησί Κάρονος, το σημερινό Κάλαμο¹¹⁰, όπου έχει εντοπισθεί θέση σημαντικού αρχαίου οχυρωμένου οικισμού και, σε άλλα σημεία, αρχαίο φρούριο και δύο αρχαίοι πύργοι¹¹¹. Το νησί μαζί με το διπλανό του μικρότερο Καστός¹¹² είναι τα μόνα εκτός από τις Εχινάδες ακαρνανικά νησιά. Έτσι η σύγχυση στον Στέφανο φαίνεται πιθανή.

Μία από τις Εχινάδες, που δεν θα ήταν μάλλον τότε πια νησί, αλλά θα είχε ήδη ενωθεί με τη στεριά, φαίνεται ότι είδε στο έδαφός της για κάποια περίοδο μια μικρή

¹⁰³ FdD III 3 203.

¹⁰⁴ Pomtow, Syll. 417.

¹⁰⁵ AA 1941, 103 σημ. 3, αλλά και άλλοι: Haussoulier, R. Rhil. 1894, 155 κ.π.· Frankel, IG IV σ. 357· Klaffenbach, IG IX 1.2 κεφ. VII.

¹⁰⁶ FdD III 3 203.

¹⁰⁷ IG VII 2418.

¹⁰⁸ BCH 84, 1960, 744 (Ch.d.F.).

¹⁰⁹ Και ο Θουκυδίδης, 2 102.3, λέει για τις Εχινάδες “ἔρημοι δ' εἰσὶ καὶ οὐ μεγάλα”.

¹¹⁰ Σκνλ. 34, “μετὰ ταῦτα πόλις Ἀλυζία καὶ κατὰ ταύτην νῆσος Κάρονος” Στεφ. Βυζ. λ.· Plin. 4 53.

¹¹¹ S. Benton, ABSA 32, 1931/32, 233 π.

¹¹² Το αρχαίο του όνομα δεν το γνωρίζουμε. Ίσως είναι το ίδιο το σημερινό. Το νησί είναι πολύ μικρότερο από τον Κάλαμο και ίχνη μόνιμης αρχαίας εγκατάστασης δεν έχουν αναφερθεί.

πόλη, όχι όμως ακαρνανική. Πρόκειται για την κατά τον Στέφανο, που εν προκειμένω παραπέμπει στον Δημήτριο, πόλη *Αθήναι*¹¹³, για την οποία σημειώνει ότι ιδρύθηκε από τους Αθηναίους στην Κουρίτιδα, δηλαδή στη νότια Ακαρνανία. Η ίδρυση συσχετίζεται με την εκστρατεία του Περικλή στην περιοχή το 453¹¹⁴ και ερμηνεύεται ως μία από τις ενέργειες που απέβλεπαν στην πίεση επί των -φιλικών τότε προς τους Κορινθίους- Οινιάδων. Περισσότερο θα πρέπει να θεωρηθεί στρατιωτική βάση που στη συνέχεια θα εντάχθηκε στην Οινιάδα.. Ο Ρωμαίος την αναγνώρισε σε αρχαίο φρούριο που εντόπισε ο ίδιος στο ύψωμα Σκουπάς, στη θέση Πόρτες¹¹⁵. Ο Σκουπάς θα ήταν κάποτε βέβαια μία από τις Εχινάδες, αλλά ήδη στα μέσα του 5ου αιώνα θα πρέπει να είχε ενωθεί με τη στεριά¹¹⁶.

Το από πολλές πηγές γνωστό *Σόλλιον*¹¹⁷ νομίζω πως πειστικά απέδειξα αλλού¹¹⁸ ότι δεν ήταν πόλη, αλλά κώμη των Λευκαδίων επί της περραιάς τους, έγινε στη συνέχεια κώμη της Παλαίρου και τελικά ίσως και πάλι της Λευκάδας. Πρέπει να το ταυτίσουμε με τα ερείπια οχυρωμένου οικισμού στον Άγιο Γεώργιο, στην ακαρνανική ακτή, νότια από τη Λευκάδα.

Η *Ερυσίχη*¹¹⁹ σχετίζεται με τους Οινιάδες. Οι Ερυσιχάιοι που τους αναφέρει ήδη ο Αλκμάν κατοικούσαν κατά τον Στράβωνα στην περιοχή των Οινιάδων. Φαίνεται ότι πρόκειται για το παλιότερο κέντρο του ίδιου λαού, πριν να δημιουργηθεί το νεότερο στο Τρίκαρδοκαστρο, ίσως πριν δημιουργηθεί η στεριά που έκανε το Τρίκαρδο από νησί που ήταν ακρωτήριο. Οι Οινιάδες ως πόλη συναντώνται μόνο από τα μέσα του 5ου αιώνα, ενώ ως φύλο πρέπει να έχουν πολύ παλαιά ιστορία¹²⁰. Ο Στράβωνας¹²¹ επίσης μας πληροφορεί ότι οι *Παλαιοί Οινιάδαι* βρισκόνταν ψηλότερα κοντά στο ποτάμι, στη μέση περίπου της απόστασης ανάμεσα στις εκβολές (της εποχής του βέβαια) και τη Στράτο. Εδώ όμως φαίνεται πως έχει γίνει κάποια σύγχυση. Σε αυτή περίπου τη θέση βρίσκεται η Ματρόπολη¹²², που το όνομά της μπορεί και πραγματικά να δηλώνει την μητρόπολη των Οινιάδων, ή πάντως πιθανότατα πιστεύτηκε ότι το δηλώνει. Το πραγματικό παλιότερο κέντρο των Οινιάδων, δηλαδή η Ερυσίχη, θα πρέπει να βρισκόταν νοτιότερα, κάπου στην περιοχή της Κατοχής ή του Πεντάλοφου, τουλάχιστον πριν να δημιουργήσει ο Αχελώος αρχική γη νοτιότερα και δυτικότερα. Το ενδιαφέρον είναι ότι στους λόφους πάνω από το Πεντάλοφο βρίσκεται η θέση Μίλα, όπου παλιότερα υπήρχε ομώνυμο χωριό¹²³ και είχε κάποτε συσχετισθεί με την παραδιδόμενη κώμη της Ακαρνανίας *Μήλο*¹²⁴. Η ύπαρξη αυτής της κώμης είναι αμφίβολη και η ταύτιση με βάση

113 Δημήτριος π. Στεφ. Βυζ. λ. και Ηρωδ. 1 330.

114 Oberhummer, ο.π.λ. 34, 85 κ.π. Την εκστρατεία αναφέρουν ο Θουκυδίδης, 1 111.2 π., ο Διόδωρος, 11 85, 88.1 π., και ο Πλούταρχος, Περ. 19, χωρίς να δίνουν πληροφορίες για εγκατάσταση ή ίδρυση πόλης ή στρατιωτικού σταθμού.

115 Ρωμαίος, Δελτίον 4, 1918, 111 π. Πρβ. Kirsten, RE XVIII, 2209, 2210. Klaffenbach, IG² IX 1.2 σ. XI.

116 Για την πρόωμη ένωση των περισσότερων από τις Εχινάδες με τη στεριά εξ αιτίας των προσχώσεων του Αχελώου βλ. Θουκ. 2 102.3, Ηρωδ. 2 10, Στραβ. 10 2.19, αλλά και Πανσαν. 8 24.11.

117 Βλ. Geyer, "Sollion" RE III A, 932π.

118 Ν. Φαράκλας, "Σόλλιον" Πρακτικά Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας, Αγρίνιο 1988. Κάτοψη των ερειπίων που του αποδίδω βλ. στο W. Dörpfeld. Alt Ithaka, I, ειν. 30 στη σελ. 270.

119 Αλκμάν, αποσπ. 13D· Απολλοδ. π. Στραβ. 10 2.22· Στεφ. Βυζ. λλ. Ερυσίχη και Οινιάδαι.

120 E. Kirsten, RE XVIII, 2209 κ.π.

121 10 2.2

122 Βλ. πιο πάνω και σημ. 22, 23, 55, 56

123 Μελετίου Γεωγραφία, II, Βενετία 1807 292 (Oberhummer, ο.π.λ. 39).

124 Στεφ. Βυζ. λ.

μόνο το όνομα επισφαλέστατη¹²⁵, αλλά εκεί βρέθηκε μεγάλος μυκηναϊκός τάφος¹²⁶, που φαίνεται να επιβεβαιώνει την ύπαρξη κάπου κοντά σημαντικής, ήδη μυκηναϊκής, εγκατάστασης¹²⁷.

Μόνο ο Στέφανος και ο Ευστάθιος¹²⁸ αναφέρουν την πόλη *Μάραθο*. Αν η θέση ήταν πράγματι πόλη και όχι κώμη δεν μπορούμε να το ξέρουμε, αφού μπορεί οι πηγές μας να συνάντησαν το όνομα σε κάποιο κείμενο που δεν ξεκαθάριζε τον νομικό χαρακτήρα του οικισμού, ή οι ίδιες να αδιαφόρησαν για αυτόν. Ο Oberhammer είχε προτείνει την αναγνώριση του στον Άγιο Παντελεήμονα¹²⁹, επειδή ένας όρμος απέναντί του, στην άκρη της άλλης χερσονήσου, ονομάζεται Μαραθιάς. Όμως, εκτός από το γεγονός ότι το τοπωνύμιο είναι πολύ κοινό και ο ίδιος ο όρμος βρίσκεται σε άλλη περιοχή και όχι στην ίδια με τον Παντελεήμονα, όπως είπαμε στον τελευταίο φαίνεται ότι πρέπει να αναγνωρίσουμε τον Εύριπο που ασφαλώς ήταν πόλη¹³⁰. Η Μάραθος θα μπορούσε να ήταν κώμη, μάλλον παραθαλάσσια, αφού το μάραθο σε τέτοιες περιοχές προτιμάει να φυτρώνει, ή ακόμα και κάποιο λιμάνι. Θα μπορούσε επομένως να είναι ο ίδιος ο όρμος Μαραθιάς στο ακρωτήριο Κριθωτή. Ο όρμος φαίνεται πως έχει κάποια σημασία ως αγκυροβόλιο, αφού η μικρή απότομη χερσόνησος που τον κλείνει από τα νοτιοδυτικά λέγεται Σκοπιά ή Τουρκόβιγλα, πιθανώς επειδή εκεί υπήρχε (ή υπάρχει) κάποιο οχύρωμα ή πύργος που μπορεί και να είναι αρχαίος. Πάντως πέρα από το ότι και το Μαραθιάς και το Μάραθος και άλλα παρόμοια είναι κοινά τοπωνύμια και η παρουσία του νέου είναι πολύ ισχυρό τεκμήριο για την παρουσία και του αρχαίου στην ίδια θέση, αξίζει να επισημάνουμε ότι και η ανατολική πλευρά του κάμπου της Καντήλας (Αλυζιάς) λέγεται επίσης Μαραθιάς και δυτικά του ο Ρωμαίος είχε παρατηρήσει ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής, ενώ κοντά στα νότιά του αρχαίο πύργο με μεγάλες πέτρες που λέγεται Καστελάκι¹³¹.

Η *Ασπαλάθεια* αναφέρεται από τον Νίκανδρο ως “βοήροτος”¹³² και από τον Στέφανο ως “πόλις Ταφίων”, επομένως πρόκειται για μυθική ή προϊστορική πόλη, όπως και οι Τάφιοι είναι μυθικός ή προϊστορικός λαός¹³³. Εκτός αυτού φαίνεται ότι οι “νήσοι των Ταφίων”¹³⁴ ήταν πολλές και μόνο δύο από αυτές πρέπει στα ιστορικά χρόνια να ανήκαν στην Ακαρνανία, η Κάρονος και η Καστός.

Ως ακαρνανική πόλη αναφέρει ο Στέφανος και την *Ψωφίδα*, σωστά όμως ο

125 Bursian, Rhein. Mus. 16, 434.

126 Μαστροκώστας, Δελτίον 22, 1967, Β 322 π.

127 Είναι ενδιαφέρον ότι η θέση του τάφου, η θέση “Μίλα”, βρίσκεται “μεταξύ των χωριών Παλαιομάνινα και Πεντάλοφος (Ποδολοβίτσα)” κατά Μαστροκώστα, πράγμα που σημαίνει ότι η επικράτεια στην οποία ανήκει θα περιλάμβανε και μέρος τουλάχιστον της περιοχής της κατόπιν Ματρόπολης, άρα ο συσχετισμός της πόλης αυτής με τη μητρόπολη των Οινιάδων πιθανώς απηχεί πραγματική κατάσταση. Την ίδια εποχή βεβαιώθηκε ότι η εγκατάσταση στη θέση του ίδιου του χωριού Παλαιομάνινα έχει προϊστορικούς προδρόμους, πρωτοελλαδικούς και υστεροελλαδικούς (βρέθηκαν όστρακα), αλλά και πρωτογεωμετρικούς και γεωμετρικούς (τάφοι) και αρχαϊκούς (επιγραφή από το ίδιο το Παλαιόκαστρο): Μαστροκώστας, στο ίδιο, 323. Πρβ. Δελτίον 17, 1961/2, Β 184 κ.π.

128 Διον. περ. 914.

129 ο.π.π. 35.

130 Βλ. πιο πάνω και σημ. 31-38.

131 Ρωμαίος, “Τό ήρψον τής Ἀλυζιάς”, ΑΕ 1930, 144.

132 Met. I. Βλ. και Στεφ. Βυζ. λ.

133 Τις αναφορές βλ. στο Oberhammer, ο.π.π., 49 κ.π.

134 Απολλοδ. 2 4.7 Βλ. και Oberhammer, στο ίδιο 20 π.

Oberhummer¹³⁵ παρατήρησε ότι πιθανότατα πρόκειται για λάθος και σύγχυση με τη γνωστή αρκαδική πόλη, οφειλόμενη στο συσχετισμό της με τον μύθο του Αλκμαίωνος. Τέλος για τις ως ακαρνανικές μόνο από το Στέφανο αναφερόμενες πόλεις *Άκρα*, *Εστιαία* και *Λάμπη*, το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι ίσως ήταν κώμες και ο λεξιμογράφος τις θεώρησε πόλεις έχοντάς τις συναντήσει σε κείμενα που δεν ξεκαθάριζαν το νομικό τους καθεστώς. Άκρα όμως μπορεί να είναι το όνομα του μικρού οχυρωμένου οικισμού κοντά στη Σκοροτού στην περιοχή των Φοιτιών. Στο γειτονικό του οχυρό του Λυκοβιτσιού ο Kirsten προσφυσώ υπέθεσε την παρουσία παλαιού ιερού του Διός, παλαιότερου από εκείνο της Στράτου και κοινού για μέρος τουλάχιστον των Ακαρνάνων, όπου ο Δίας θα λατρευόταν ως καιρικός θεός, του οποίου τα ιερά σε κορυφές γνωρίζουμε από πολλά παράλληλα σε άλλες ελληνικές χώρες (Ελλάνιος Αίγινας, Απέσας Κορινθίας, Αφέσιος Μεγάρων κλπ.)¹³⁶. Το όνομα Άκρα θα ταίριαζε καλά στη θέση του ιερού και την άμεση περιοχή της, ως η κατεξοχήν “άκρα”, δηλαδή κορυφή, εκεί όπου λατρεύεται ο Δίας Ακραίος¹³⁷. Το ίδιο καλά βέβαια θα ταίριαζε το όνομα και στο φρούριο της Στέρνας¹³⁸, όπου μπορεί επίσης να υπήρχε και ιερό, αλλά εκεί δεν έχουμε στοιχεία για ύπαρξη οικισμού.

Θα μπορούσαμε περαιτέρω να υποθέσουμε ότι η κώμη της Σκοροτούς, κώμη των Φοιτιών όπως δείχνει το ανάγλυφο, δεν αποκλείεται κάποια στιγμή να απόκτησε νομικό καθεστώς πόλης, πράγμα που όπως είδαμε είναι πιθανό να έγινε και με την Ηράκλεια. Πρόκειται ακριβώς για τους μόνους δύο οχυρωμένους οικισμούς που δεν διαθέτουν γεωγραφικά διακριτή χώρα. Πολιτικοί λόγοι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε τέτοια αναβάθμιση του νομικού τους καθεστώτος στα πλαίσια του Κοινού. Αυτό ουσιαστικά θα ενίσχυε το λόγο συμμετοχής σε κάποια όργανα των αντίστοιχων ισχυρών πόλεων από τις οποίες εξαρτιόταν ως κώμες πριν από αυτή τη ρύθμιση. Δηλαδή του Θυρρείου και των Φοιτιών.

Καταλήγουμε λοιπόν ότι αναζητείται η θέση και η περιοχή μιας πόλης, της Φοκρέας και ίσως ακόμα του Τυρβείου, των Τειρείων, της Μαράθου, της Εστιαίας και της Λάμπης. Από αυτές υπάρχουν πολύ λίγες πιθανότητες να ήταν πόλεις οι Τειρείοι, αφού όλα δείχνουν πως ήταν κώμη των Ανακτοριών. Όμοια πολύ λίγες πιθανότητες υπάρχουν να είναι το Τύρβειο πόλη και μάλιστα της κυρίως Ακαρνανίας, αν δεν πρόκειται απλώς για άλλο όνομα ή καλύτερα άλλη γραφή του Θυρρείου. Από τις υπολειπόμενες τρεις η Μάραθος αν ήταν πόλη θα πρέπει μάλλον να βρισκόταν στην παραλία.

Από την άλλη πλευρά ερείπια αρχαίας πόλης που δεν έχουμε ακόμα ταυτίσει είναι γνωστά στο Παλιόκαστρο της Κομπωτής¹³⁹, εκεί όπου ο Kirsten είχε προτείνει την αναγνώριση της Τορύβειας¹⁴⁰. Η περιοχή της, η χώρα που της αντιστοιχεί, είναι η λεκάνη του χωριού Αχυρά, αλλά η θέση των ερειπίων ακριβώς πάνω στο ύψωμα που τη χωρίζει από τη λεκάνη της Κομπωτής, την Ποδοβίντσα, δείχνει ότι η χώρα της πόλης θα μπορούσε να εκτείνεται και σε μέρος τουλάχιστον της τελευταίας.

¹³⁵ Στο ίδιο, 39.

¹³⁶ Philippson-Kirsten, ο.π. 398, 577 π., 618, 637.

¹³⁷ Και χωρίς την υπόθεση του Kirsten ο Oberhummer, ο.π. 40, είχε παρατηρήσει ότι ο συσχετισμός της Σκοροτούς-Λυκοβιτσιού με το όνομα Άκρα ταίριαζε πολύ καλά.

¹³⁸ Philippson-Kirsten, ο.π. 382. Περιγραφή από τον Heuzey, ο.π. 396.

¹³⁹ Περιγραφή των ερειπίων από τον Heuzey, ο.π. 350 κ.π. Βλ. και Klaffenbach, SBPrAW 1935, 722· Philippson-Kirsten, ο.π. 377, 388, 577, 586, 607, 610, 638.

¹⁴⁰ ΑΑ 1941, 108 και σημ. 3.

Υπάρχουν ακόμα δύο περιοχές, μικρότερες, που θα μπορούσαν όμως να είναι χώρες αυτόνομων κοινοτήτων, πόλεων, με τη θεσμική τουλάχιστον αν όχι και με την οικιστική έννοια του όρου. Η μία είναι εκείνη του Αρχοντοχωριού, αμέσως νότια από τον Μπουμιστό, το χώρο προς τα νότια όπως κατεβαίνει το ρέμα του Μάχα, το χώρο με τις μαλακές κλίσεις στο Κυρκοβούνι και το μικρό βύθισμα στα ανατολικά του. Γκρεμοί χωρίζουν την περιοχή από εκείνη της Αλυζίας στα δυτικά και άλλοι από τη λεκάνη των Αστακών και τη βορειότερή της των Βλυζιανών στα ανατολικά. Στα νότια ορίζεται από το βουνό Βελούτσα που σχηματίζει τον απότομο όγκο της Κριθωτής, ενώ στο νότιο μέρος της ανατολικής πλευράς της απότομες κλίσεις, γκρεμοί και άξενη ακτή της δίνουν τον χαρακτήρα εσωτερικής περιοχής, μολοντί στο χάρτη φαίνεται παραλιακή. Στην πραγματικότητα μόνη έξοδος της στη θάλασσα είναι το μικρό αγκυροβόλιο Στραβολιμιώνας¹⁴¹. Ίχνη αρχαίας εγκατάστασης υπάρχουν κοντά στο Αρχοντοχώρι σε δρόμο που πηγαίνει για τον Αετό¹⁴². Η άλλη περιοχή, όπου επίσης έχουν βρεθεί τέτοια ίχνη είναι η λεκάνη των Βλυζιανών¹⁴³, με την οποία συνάπτεται προς τα νοτιοανατολικά το επίσης μικρό υψίπεδο Δριμόνια.

Από τις πιο πάνω η σημαντικότερη όπως δείχνουν τα ερείπια και η έκταση της χώρας, εφόσον βέβαια της αποδώσουμε και μέρος ή όλη τη λεκάνη της Κομπωτής, είναι η πρώτη, εκείνη των χωριών Αχυρών και Κομπωτής. Η πόλη που βρισκόταν εκεί ήταν οικιστικά συγκροτημένη και οχυρωμένη. Μάλλον θα πρέπει να σχετισθεί με την Φοκρέα, αφού από όλες τις αναζητούμενες είναι η μόνη που οπωσδήποτε ήταν πόλη και έδωσε και άρχοντα του Κοινού, χωρίς βέβαια να αποκλείεται αυτό να είναι τυχαίο. Το πιο πιθανό είναι οι άλλες δύο μικρές χώρες να ανήκαν σε δύο από τις άλλες πόλεις με μεγαλύτερες πιθανότητες για τη Λάμπη και την Εστιαία, αφού όπως είπαμε η Μάραθος αν ήταν πόλη μάλλον θα πρέπει να ήταν παραθαλάσσια, και πραγματικά παραθαλάσσια δεν είναι καμιά από τις δύο χώρες. Αλλά δεν φαίνεται να υπάρχει και καμιά διαθέσιμη περιοχή. Αυτό θα έπρεπε μάλλον να μας οδηγήσει να συμπεράνουμε ότι δεν ήταν πόλη, αλλά λιμάνι. Μπορεί να πρόκειται για το όνομα κάποιου από τα λιμάνια που έχουμε επισημάνει και που δεν αναφέρεται το όνομά του. Μπορεί ακόμα να είναι και ο Στραβολιμιώνας, το μόνο ορμητήριο στη δυτική πλευρά της χερσονήσου της Κριθωτής, σημαντικό επειδή ακριβώς είναι το μόνο μεταξύ Αστακού και Αλυζίας και μόνη έξοδος στη θάλασσα της περιοχής του Αρχοντοχωριού, αλλά εκεί ο Leake, που θα ήθελε να τοποθετήσει στο σημείο αυτό το Σόλλιον, δεν βρήκε αρχαία ίχνη και τέτοια δεν ανέφερε και κανείς άλλος. Θα μπορούσε το ίδιο καλά η Μάραθος να είναι π.χ. το αρχαίο όνομα του λιμανιού της Ηράκλειας, δηλαδή της σημερινής Βόνιτσας.

Μπορούμε λοιπόν τώρα να συντάξουμε τον συνολικό πίνακα αντιστοιχιών αρχαίων θέσεων με πραγματικά ή φερόμενα ως ονόματα ακαρνανικών πόλεων. Αντιστοιχιών που άλλες είναι βέβαιες και άλλες έχουν διαφορετικούς βαθμούς πιθανότητας.

¹⁴¹ Η Στραβολιμιώνας κατά Leake, Travels in North. Greece IV 14, 18π.

¹⁴² Heuzey, ο.π.π. 418. Χρησιμοποιεί το παλιό όνομα Ζαβίτσα. Κοντά στο χωριό, σε ένα από τους δρόμους που πηγαίνουν για τον Αετό, επισήμανε τον μικρό περίβολο Καστελάκι και τον θεώρησε ακρόπολη κώμης. Στο δρόμο για το Δραγαμέστο (Αστακό) είδε θεμέλια πύργου και τάφους λαξευμένους στο βράχο.

¹⁴³ Heuzey ο.π.π. 364. Παρατήρησε μεγάλη αρχαία δεξαμενή. Ένας ναός στη θέση της εκκλησίας της Αγίας Δευτέρας βρίσκεται στα όρια μεταξύ της περιοχής των Βλυζιανών και εκείνης των Φοιτιών: Philippson-Kirsten, ο.π.π. 388, 397, 637· Heuzey, ο.π.π. 363· Μαστροκόστας, Δελτίον 22, 1967, Β 323 π.

Πόλεις	
1. Οινιάδαι	Τρίκαρδο
2. Ματρόπολις	Παλαιομάνινα
3. Δηριείς	Ρίγανη
4. Στράτος	Σουροβίγλι
5. Λιμναία	Καρβασαράς
6. Μεδιών	Κατούνα
7. Φοιτῖαι	Πόρτα Μπαμπίνι
8. Κόροντα	Χρυσοβίτσα
9. Εύριπος	Αγ. Παντελεήμωνας
10. Αστακοί	Δραγαμέστο
11. Φοκρέα	Κομπωτή
12. Θύρρειον	Άγιος Βασίλειος
- Τύρβειον = Θύρρειον -	
13. Εχίνος	Άγιος Ηλίας
14. Τορύβεια	Λυκονίκου
15. Αλυζία	Καντήλα
16. Πάλαιρος	Κεχροπούλα
17. Ανακτόριον	Νέα Καμάρινα
18. Λευκάς	Λευκάδα
19. Απολλωνία	Κάλαμος
20. Εσσιαία	Αρχοντοχώρι ή Βλυζιανά
21. Λάμπη	Αρχοντοχώρι ή Βλυζιανά

Πόλεις μόνο για κάποιο διάστημα

1. Αθήναι	Σκουπάς
2. Ερυσίχη	Πεντάλοφο
3. Άκρα	Σκορτού
4. Ηράκλεια	Ρούγα
5. Σαυρία	Ρίγανη
- Παλαιοί Οινιάδαι = Ερυσίχη (ή Ματρόπολις)	

Κώμες

1. Σόλλιον (Λευκάδας-Παλαίρου)	Άγιος Γεώργιος
2. Ηράκλεια (Θυρρείου)	Ρούγα
3. Άκρα (Φοιτιών)	Σκορτού
4. Τειρείοι (Ανακτορίου)	Άγιος Νικόλαος
5. Μάραθος	

Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και κάποιες πόλεις εκτός κυρίως Ακαρνανίας που, άλλες με βεβαιότητα και άλλες πιθανώς, υπήρξαν για κάποια διαστήματα ακαρνανικές:

1. Άργος Αμφιλοχικόν
2. Άκριπος
3. Υπώρειαι
4. Αγρίνιον

Από αυτές μόνο οι θέσεις της πρώτης και της τέταρτης είναι γνωστές.

